

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет сходознавства

Кафедра китайської філології

Кваліфікаційна робота з філології на тему:
**ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДІЇ
У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ:
СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ ТА ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТИ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЛУ ЯО "ДОЛЯ")**

Студентки групи ЗМПкит 57-20

факультету сходознавства

заочної форми навчання

з освітньо-професійної програми

Галузевий переклад: китайська мова, англійська
мова

Спеціальності 035 Філологія

Ябченко Вероніки Ярославівни

Науковий керівник:

д. філол. наук, проф. Валігура О. Р.

Допущена до захисту

“___” _____ 2021 року

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

Любимова Ю. С.
(ПІБ)

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ.....	9
1.1 Проблематика досліджень категорії локативності у світовому мовознавстві.....	9
1.2 Поняття простору та просторових відношень в китайській лінгвокультурі	13
1.3 Категорія спрямованості дії в сучасній китайській мові як об'єкт функційних студій.....	15
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ....	23
2.1 Дослідницькі підходи до вивчення категорії руху у сучасному мовознавстві.....	23
2.2 Методологія дослідження семантико-структурних та функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові..	27
Висновки до розділу 2.....	33
РОЗДІЛ 3 ФУНКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЛУ ЯО "ДОЛЯ".....	34
3.1 Прийменникова локативна конструкція як механізм реалізації динамічної обставини місця у сучасній китайській мові.....	34
3.2. Дієслова напрямку руху як засіб вираження орієнтації руху у просторі у сучасній китайській мові.....	39

3.3. Модифікатори як уточнюючий показник напрямку руху в сучасній китайській мові.....	44
Висновки до розділу 3.....	49
РОЗДІЛ 4 СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ.....	51
4.1 Семантика базових китайських дієслів напрямку руху у складі модифікатору напрямку.....	51
4.2 Модифікатори напрямку як засіб реалізації аспектуальних значень у сучасній китайській мові.....	56
Висновки до розділу 4.....	60
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
论文摘要.....	71

ВСТУП

У будь-якій мові існують засоби реалізації просторових і часових значень, адже об'єктивна наявність простору і часу всебічно впливає на людське існування, уявлення про світ і пізнавальну діяльність. Хоча в людському мисленні й існує тотожність сприйняття цих понять, засоби вираження просторових відношень в різних мовах унікальні і визначаються національними картинами світу.

Активна популяризація вивчення китайської мови привернула увагу лінгвістів до дослідження особливостей її граматичного устрою, дискусійним питанням залишається і проблематика просторових відношень у китайській лінгвокультурі. Наукові дослідження останніх десятиліть характеризуються пильною увагою дослідників до вивчення питань просторових відношень, поняття простору, структурування простору в мовах світу, висвітленні поняття просторових відношень в граматичній системі китайської мови ступеню представленості категорії простору у мовній картині світу китайців, засобів реалізації просторових відношень в сучасній китайській мові. З огляду на зазначені вище тенденції, дослідження таких базових понять просторової системи, як об'єкт, місце, орієнтація, статичне розташування речей в просторі і переміщення мають високу наукову значущість, адже вивчення механізму фіксації природними мовами цих понять і стратегій упорядкування окремих фрагментів типових просторових відношень відіграє особливу роль у міжкультурному спілкуванні.

Осмислення категорії локативності як механізму відображення в людській свідомості різних просторові відношень предметів та явищ, як-от: місцезнаходження, дистантність розташування, напрямок руху тощо, дозволяє

дослідити різновекторні зв'язки цієї категорії з такими мовними категоріями, як темпоральність, аспектуальність, умовність, якість, суб'єктність та об'єктність.

Актуальність роботи зумовлюється спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на антропоцентричну парадигму, всебічне дослідження мовної картини світу. Актуальність тематики дослідження підтверджується орієнтованістю функційних, семантичних та прагматичних студій на виявлення особливостей структурування простору у свідомості носіїв китайської мови, а також визначається необхідністю вивчення в українському китаєзнавстві категорії простору в та граматичних засобів реалізації просторових відношень у сучасній китайській мові.

Метою роботи є встановлення та теоретичне обґрунтування семантико-структурних та функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- висвітлити основні теоретичні засади дослідження категорії спрямованості дії у сучасній китайській мові;
- уточнити сутність поняття простору і просторових відношень у сучасній китайській мові;
- визначити основні семантико-структурні та функційні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові;
- обґрунтувати семантику модифікаторів напрямку в межах системно-структурної та комунікативно-функційної парадигм;
- шляхом аналізу речень встановити основні граматичні структури простого та складеного модифікатору напрямку;
- схарактеризувати і типологізувати основні семантико-структурні та функційні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Об'єктом дослідження є категорія спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Предмет – основні функціональні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Матеріалом цього дослідження слугують 200 висловлювань, відібрані за допомогою наскрізної вибірки з роману Лу Яо "Доля", загальний обсяг ілюстративного матеріалу – 73 с.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання конкретних завдань роботи передбачалося застосування *теоретичних загальнонаукових методів*, зокрема абстрагування, формалізації, індукції та дедукції для огляду стану вивчення досліджуваної проблематики. Для виявлення основних функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії було застосовано *функційний аналіз; структурний метод* дозволив визначити граматичні структури, що реалізують семантику спрямованості; для характеристики і типологізації функціональних особливостей засобів реалізації просторових відношень було використано *метод безпосередніх складників*; контекстуальний метод було застосовано для встановлення особливостей функціонування засобів реалізації семантики спрямованості дії в тексті художнього стилю; для відбору ілюстративного матеріалу було застосовано *метод суцільної вибірки*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що досліджено семантико-структурні та функційні особливості засобів реалізації спрямованості дії на матеріалі роману Лу Яо "Доля".

Висвітлено теоретичні засади дослідження засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові;

Сформовано методологічну базу аналізу семантико-структурних та функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові ;

Визначено основні семантико-структурні та функційні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові;

Обґрунтовано семантику модифікаторів напрямку в межах системно-структурної та комунікативно-функційної парадигм;

Встановлено основні граматичні структури простого та складеного модифікатору напрямку;

Схарактеризовано і типологізовано основні семантико-структурні та функційні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Практичне значення цього дослідження полягає в можливості використання його результатів в процесі викладання китайської мови, зокрема таких дисциплін як "Практична граматики китайської мови", "Теоретична граматики китайської мови", "Практичний курс перекладу з китайської мови", а також для подальшого дослідження особливостей китайської лінгвокультури.

Апробація результатів дослідження здійснювалася у Київському національному лінгвістичному університеті на Міжнародній науково-практичній відеоконференції "AD ORBEM PER LINGUAS. ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ", що проходила 13-14 травня 2021 року. Тези доповіді "Формування синтаксичної культури мови з урахуванням національно-культурологічних особливостей (на прикладі просторових відношень у сучасній китайській мові)" надруковано у збірнику матеріалів Міжнародної студентської науково-практичної відеоконференції "СВІТ ЦІННОСТЕЙ І ЦІННОСТІ У СВІТІ", 2021 рік, с.243-244.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів і висновків до кожного з них, загального висновку, списку використаних джерел, та резюме.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну дослідження, методи дослідження, теоретичне та практичне значення.

У **першому розділі** розглядаються теоретичні засади дослідження засобів реалізації спрямованості дії, уточнено поняття простору та просторових відношень у сучасній китайській мові, розглянуто категорію спрямованості дії як об'єкт функційних студій.

У **другому розділі** сформовано методологічну базу аналізу засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

У **третьому розділі** дослідженню функційні аспект засобів реалізації спрямованості дії у межах висловлювань.

У **четвертому розділі** досліджено семантико-структурний аспект засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові на прикладі модифікаторів напрямку.

Список використаних джерел включає складається із 70 позицій, із них 22 – іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ СПРЯМОВАНOSTІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Просторові відношення визначаються як одні з базових відношень, що сприймаються людиною та відображаються різними мовними формами. Як просторові, та і часові відношення характеризують будь-яку матерію, поняття простору пов'язано зі співіснуванням елементів дійсності.

1.1 Проблематика досліджень категорії локативності у світовому мовознавстві

У сучасній мовознавчій науці відбувається активне пізнання мови у її відношенні до простору. Загалом, простір – філософське поняття. Це одна із форм існування матерії, її атрибут (поряд з рухом і часом); філософська категорія, що характеризує співіснування об'єктів, їх взаємодію, протяжність та структурність матеріальних систем

Феномени часу та простору завжди викликали увагу вчених широкого кола наук (фізики, біології, економіки, соціології, філософії, культурології тощо), вивчення та дослідження часу та простору пов'язувалося з аналізом явищ буття людини.

Три фундаментальні категорії буття і мислення – простір, рух і час – утворюють своєрідну “систему координат”, за допомогою якої людина визначає себе у навколишньому середовищі, сприймає світ та створює у своїй свідомості його образ. Простір у людській свідомості знаходить своє відображення у вигляді перцептуальності, що є результатом суб'єктивного сприйняття реальності. В свою чергу перцептуальний простір виявляється на різних рівнях мовної системи. Мовні засоби виконують тут посередницьку роль між людською свідомістю в її пізнавальній діяльності та об'єктивною дійсністю, на

яку спрямована ця діяльність. Отже, категорія локативності виражає відображені в людській свідомості різні просторові відношення предметів та явищ: місцезнаходження, дистантність розташування, напрямок руху тощо.

Категорія локативності не існує в мовній системі відокремлено, так чи інакше вона пов'язана з іншими мовними категоріями: темпоральності, аспектуальності, умовності, якості, суб'єктності та об'єктності. Найчастіше зустрічається темпорально-локативна взаємодія, що окреслює існування предмета в часі та просторі.

Мовна інтерпретація категорії простору кваліфікується дослідниками як семантична категорія *локативності*, функціонально-семантичне поле якої охоплює різноманітні мовні засоби, що взаємодіють під час вираження просторових відносин. Слова з локативною семантикою часто вказують на своєрідне членування світу, особливості його зображення у мовній свідомості носіїв мови, часто наповнені культурним змістом, що уможлиблює вивчення лінгвокультурологічних та аксіологічних основ локативності (Ши Яцзюнь, 2016, с. 144). Для усвідомлення просторових зв'язків достатньо безпосереднього їхнього сприйняття людиною, що встановлює ці зв'язки, тоді як для часових відношень людині необхідно пережити або ж відзначити зміну ряду станів. Саме тому в багатьох мовах просторові відношення виступають як первинні: засоби вираження просторових відношень можуть переосмислюватися, тим самим набуваючи здатності виражати інші типи відношень (Бондарко, 1996, с. 7).

Дослідження в області вираження просторових відносин, проведені на матеріалах різних мов, показують велику різноманітність таких мовних систем і підкреслюють вибірковість, яку проявляють мови в кодуванні тих чи інших просторових відносин найбільш граматикалізованими засобами (відмінковими і іншими формами імен, службовими словами, просторовими предикатами і

формованими конструкціями) і в спрямованості окремих підсистем мови на вираження певних типів просторових значень О. В. Бондарко пропонує позначати просторові відношення формулою $A+r+L$, де A – це об'єкт, що локалізується, L – локалізатор, тобто об'єкт, відносно якого локалізується A , r – це просторові відношення, що пов'язують об'єкти A та L (Бондарко, 1996, с. 8).

Будь-який процес, що розглядається в плані просторових відношень, включає три фази: початок, продовження та кінець процесу (просторових відношень). Початок та припинення просторових відношень мають характер динамічного процесу (переміщення), продовження цих відношень являє собою статичний процес (місцезнаходження). Перші відношення, динамічний процес. І є фокусом нашого дослідження, враховуючи що переміщення та місцезнаходження утворюють основну опозицію в просторових відношеннях (Бондарко, 1996, с. 8).

Ши Яцзюнь описує особливості відображення категорії локативності в китайській лінгвокультурі на прикладі дієслова-прийменника 在, а також зробив аналіз його граматичних особливостей і специфіки його позиції в реченні з урахування варіативності його значень.

Можна сказати, що вибір мовного засобу для вираження відношень у просторі, а також подачі інформації залежить в першу чергу, від сприймання мовцем оточуючого простору і його комунікативного наміру (Ван Сяоцянь, 2009, с. 74).

Слід розглянути деякі підходи, що пов'язані з проблемою вивчення просторової системи в сучасній китайській лінгвістиці. Так, відомий дослідник китайського мови Чжао Юаньжень вважав, що локативні відношення виражаються двома класами предметної лексики. Це 处所词 chùsuǒcí – слова із значенням місця (наприклад: Пекін, Нанкін, Фуцзянь, поблизу), 方位词 fāngwèicí – слова із просторовим значенням (наприклад: в, всередині, на) (Ван

Сяоцянь, 2009, с. 77). На думку більшості сучасних китайських граматистів, всі локативні слова в сучасній китайській мові відносяться до іменників.

За дослідженням Чжан Лі, уявлення про простір в китайській мові відображаються за допомогою трьох класів частин мови: 处所词 chùsuǒcí (слова зі значенням місця), 方位词 fāngwèicí (слова з просторовим значенням) і 运动动词 yùndòng dòngcí (дієслова руху) (Ван Сяоцянь, 2009, с. 74). Слова зі значенням місця позначають місцезнаходження особи або предмета, слова із просторовим значенням позначають орієнтацію в просторі. Дієслова руху виражають просторові значення шляхом позначення процесу зміни напрямку.

Чжан Лі поділяє слова зі значенням місця на дві підгрупи: статичні (називають місце, де відбувається подія) і динамічні (позначають рух у певному напрямку). Таким чином, заслуга Чжан Лі полягає в тому, що він, врахувавши особливості сучасної китайської мови, виділив три категорії уявлень про просторові відносини (Ван Сяоцянь, 2009, с. 75).

Велику увагу категорії простору і засобам її вираження в китайській мові приділяє Ван Сяоцянь, досліджуючи ступінь вивчення цієї категорії в працях китайських мовознавців.

Ван Сяоцянь, спираючись на функціонально-граматичну типологію В.Г. Гака, запропонував таку класифікацію засобів вираження просторових відносин в сучасній китайській мові: локативи; прийменниково-післяйменникові конструкції; вказівні займенники з локативною семантикою; дієслова: а) екзистенційні; б) дієслова руху; в) директивні (дієслова напрямку); дієслівні модифікатори (Ван Сяоцянь, 2009, с. 77).

В. А. Курдюмов, вивчаючи особливості дієслів-прийменників в сучасній китайській мові, акцентує увагу на просторових прийменниках, серед яких зазначає такі як 在 zài, 到 dào, 上 shàng, 往 wǎng, 从 cóng тощо (Курдюмов, 2005, с. 369-370).

Таким чином, можемо підсумувати, що вивчення категорії локативності, а також засобів її вираження знайшло відображення у працях як китайських мовознавців, так і зарубіжних. Проблема, так чи інакше, зводиться до того, щоб кваліфікувати у мові елементи, які реалізують категорію локативності, а також визначити той спектр функцій, які вони виконують у мовленні.

1.2 Поняття простору та просторових відношень в китайській лінгвокультурі

Культура народу завжди невід'ємно пов'язана з історією мови, із системою мови і особливостями прояви її елементів у мовленні носіїв. Мовне значення етноцентричне і орієнтоване на певний етнос (Тань Аошуан, 2002, с. 7). Таким чином особливості значення того чи іншого слова безпосередньо залежать від картини світу певного етносу. Китайська мова з її довгою історією становлення, розвитку та формування – яскравий приклад того, як відбувається концептуалізація навколишнього світу і як вона відображається в граматичних формах і лексичному значенні слова в мові.

Саме поняття простору можна розуміти і по Ньютону – в науковому аспекті, і по Лейбніцу, в якого воно означає "щось відносне, залежне від об'єктів, що в ньому знаходяться, яке визначається порядком співіснування речей..." (Топоров, 2005, с. 228). У вокабулярі сучасного китайця термін "простір" 空间 (kōngjiān) скоріше розуміється по-ньютонівські, як дещо первинне, самодостатнє, незалежне від матерії і не визначене матеріальними об'єктами, що в ньому знаходяться. Однак, образ простору, що відображається в нашому концептуальному світі через лексичні одиниці і граматичні конструкції, скоріше співвідноситься з архаїчною моделлю світу, в якій ідея простору, як вказує Топоров В. М., зводиться до його "збирання" (міфологічне уявлення

людини про простір, яке можна прослідкувати по легендах про те, як Паньгу "розсунув Небо і Землю" і як Нюйва "латала Небо"), "обживання" і "освоєння" (Топоров, 2005, с. 242). В процесі "обживання" і "освоєння" простору у кожного народу формується своя мовна свідомість, яка знаходить відображення в таких поняттях, як "місце", "протяжність", "орієнтація", "рух", "види руху", "поза" і т.д. Всі вони, в решті-решт, зводяться до поняття "екзистенційності в різних її формах – статичних і динамічних. До перших відносяться існування і знаходження, до других – пересування і орієнтація. Зупинимось більше детально на динамічних формах (Тань Аошуан, 2004, с. 11-13).

В сучасній китайській мові згідно з даними словника "现代汉语词典" Xiàndài hànyǔ cídiǎn (Словник сучасної китайської мови), нараховується 144 ієрогліфа, які мають детермінатив "рух" (Тань Аошуан, 2004, с. 20). Всі знаки з цим детермінативом так або інакше пов'язані з ідеєю обживання і освоєння простору. Для найрозповсюдженіших знаків ми можемо виділити семантичні типи, які описують: а) види цілеспрямованого руху: 逐 zhú виганяти, 追 zhuī наздоганяти, 逃 táo тікати, 遁 dùn втікати, 逮 dài заарештувати, 巡 xún обходити, 遣 qiǎn посилати, 还 huán повертати, 送 sòng посилати, 运 yùn переміщувати; б) результати неконтрольованого руху: 迷 mí заблукати, 失 shǐ зникати, 逢 féng зустріти; в) спрямований рух: 进 jìn йти вперед/входити, 退 tuì йти назад/відступати, 返 fǎn повертатися, 过 guò обходити, 通 tōng проходити, 透 tòu проникати; г) оцінка відстані: 远 yuǎн далеко, 近 jìn близько; г) сліди переміщення: 迹 jì сліди, 道 dào дорога, 途 tú шлях; д) абстракції по лінії простору-часу: 迅 xùn швидко, 速 sù швидко/швидкість.

Як бачимо з наведеного матеріалу, в архаїчній картині світу китайців рух людини асоціюється перш за все з його цілеспрямованим переміщенням у

просторі, з напрямком і швидкістю цього переміщення, з масштабами простору і з його слідами, залишеними у процесі обживання і освоєння простору (Тань Аошуан, 2004, с. 22-24). Варто відзначити, що в характері просторових відносин в китайській мові ключову роль грає поняття «місце», що в черговий раз підкреслює вибірковий характер вибору тих чи інших граматичних засобів етносу для передачі певної інформації.

Особливості просторового сприйняття світу носіями української та китайської мов в значній мірі збігаються. Проте найбільш яскравим проявом специфіки просторового сприйняття носіїв китайської мови є поверхневе локальне ставлення, що збігається з українською площинною концептуалізацією простору. Однак форма ієрогліфів в китайській мові значно впливає на роль китайської лексики в концептуалізації та репрезентації простору, що не спостерігається в мовах з алфавітною писемністю. На думку Цзінь Тао, в основі концептуалізації простору в китайській мові лежить не класифікація просторових відносин, а формування поняття «місце» (Цзінь Тао, 2014, с. 55).

Таким чином, засоби вираження просторових відношень виступають в якості одного з можливих способів структурування навколишньої дійсності, важливим елементом мовної картини світу китайців. Характер структурування навколишнього світу знаходить своє відображення в системі та формах китайської мови, лексичних та граматичних, так і в системі писемності.

1.3 Категорія спрямованості дії в сучасній китайській мові як об'єкт функційних студій

Просторові відношення являють собою таких тип відношень, які освоюються людиною раніше ніж інші: часові відношення, відношення обумовленості та інші. Вони є базовими відносно інших типів семантичних

відносин (Бондарко, 1996, с. 7). У цій роботі ми розглядаємо динамічні просторові відношення.

У щоденному спілкуванні ми часто робимо повідомлення про переміщення у просторі і мало звертаємо увагу на те, яка досить складна система при цьому функціонує в нашій мовній свідомості. Для носіїв мови немає особливої необхідності усвідомлювати структуру репрезентації переміщення, що стоїть за звичними словами і конструкціями. Ситуація змінюється, коли ми переключаємося на іншу мову і помічаємо, що один і той ж фізичний процес переміщення може бути сконструйований по-різному, тож адекватне сприйняття і породження «правильних» повідомлень про переміщення в іноземній мові вже не обходиться без звернення до більш глибоких принципів іншого конструювання дійсності.

У цій роботі ми будемо спиратися на класифікацію засобів вираження просторових відношень в сучасній китайській мові, розробленої Ван Сяоцянем, в якій виділяються наступні засоби: локативи; прийменниково-післяйменникові конструкції; вказівні займенники з локативною семантикою; дієслова: а) екзистенційні; б) дієслова руху; в) директивні (дієслова напрямку); дієслівні модифікатори (Ван Сяоцянь, 2009, с. 77).

Таблиця 1.1

Класифікація засобів вираження просторових відношень у сучасній
китайській мові (за Ван Сяоцянем)

Засоби вираження просторових відношень	Приклади
1. Локативи	中国有很多城市。Zhōngguó yǒu hěnduō chéngshì – В Китаї багато міст.
2. Прийменники + локативні слова (прийменниково-післяйменникові конструкції, прийменникові локативні конструкції)	孩子们往公园里走。Háizimen wǎng gōngyuánlǐ zǒu – Діти ідуть в парк. 父亲住在基洛夫大街上。Fùqin zhù zài jīluòfūdàjiēshàng – Батьки живуть на вулиці Кірова.
3. Вказівні займенники 这 і 那, які поєднуються з локативним словом 里 і набувають ознак іменників	你去他那里玩吧! Nǐ qù tānàlǐ wǎnba - Йди до нього пограти! 书在我这里。Shū zài wǒzhèlǐ – Книга у мене.
4. Дієслова: а) екзистенційні б) дієслова руху в) дієслова напрямку (директивні)	中国位于亚洲大陆。Zhōngguó wèiyú yàzhōudàlù – Китай знаходиться в Азії. 弟弟去北京学习。Dìdì qù běijīng xuéxí – Молодший брат іде навчатися до Пекіну. 留学生离开了中国。Língxuéshēng líkaīle zhōngguó – Іноземний студент покинув Китай.
5. Дієслівні модифікатори	哥哥把沙发搬进房间里去。Gēge bǎ shāfā bānjìn fángjiānlǐ qù – Старший брат переставив диван у кімнату.

Розглянувши цю таблицю, можемо сказати, що основними засобами вираження спрямованості дії, а саме динамічних просторових відношень в сучасній китайській мові є прийменниково-післяйменникові локативні конструкції у препозиції та постпозиції до присудка (які далі ми будемо називати прийменникові локативні конструкції, дієслова руху, дієслова напрямку і дієслівні модифікатори).

Розглянемо більш детально кожен із засобів:

1) Прийменникові локативні конструкції. Виражаються прийменником і локативними словами. Локативні слова – це слова із значенням місця, які можуть виражатися:

- прислівником місця: 那边 nàbiān – там, 那儿 nàr – там, 那里 nàli – там, 这里 zhèlǐ – тут, 这边 zhèbiān – тут, 这儿 zhèr – тут.

- поєднанням прислівника місця з особовим займенником або іменником:

他那儿 tānàr – у нього там; 他这儿 tāzhèr – у нього тут.

- назвою місця (вираженою іменником): 香港 xiānggǎng – Гонконг, 上海 shànghǎi – Шанхай, 地方 dìfāng – місце.

- спеціальним зворотом, який уточнює спрямованість дії об'єкта в просторі і будується за наступною схемою:

прийменник із значенням напряму + іменник + післяйменник, який уточнює місце (кінцеву точку переміщення).

Післяйменник – службова частина мови, що виражає синтаксичні відношення між іменником, займенником, числівником і іншими частинами мови, а також між іменниками. Від прийменника відрізняється позицією щодо слова, до якого відноситься: якщо прийменники стоять перед цим словом, то післяйменники ставляться після нього: 往公园里 Wǎng gōngyuán lǐ – в парк. Післяйменники уточнюють просторові та часові відношення, що виражаються прийменниками (Ван Тао, 2012, с. 307) .

2) Дієслова. Китайські дієслова не раз були об'єктом дослідження вітчизняних і китайських лінгвістів, але, незважаючи на це, серед дослідників немає єдності у поглядах на наступні питання: чи є лексико-семантична група дієслів напрямку руху окремою групою дієслів або є підгрупою в групі дієслів руху; який кількісний склад групи.

Ряд дослідників розглядають дієслова напрямку руху як самостійний групу дієслів, які не відносяться до дієслів руху (Т.П. Задоевко, Хуан Шуїн, О.М. Готліб). Інші ж розглядають дієслова напрямку руху як підгрупу у групі дієслів руху китайської мови) (Шахаєва, 2014, с. 21-22).

Т.П. Задоевко і Хуан Шуїн вважають, що "в китайській мові існують дієслова, що виражають ідею руху і вказують на напрям цього руху". О.М. Готліб розглядає «дієслова напрямку» в групі стандартних дієслів китайської мови (Шахаєва, 2014, с. 22). Дін Шеншу, Люй Шусян серед дієслів китайської мови виділяють окрему групу дієслів, що «виражають напрямом» (Курдюмов, 2005, с. 500). Ван Юань також вважає, що дієслова напрямку рух є окремим розряд дієслівних слів, що виражають спрямоване переміщення і володіють своїми особливостями вживання (Шахаєва, 2014, с. 22).

Іншої точки зору дотримується китайський дослідник Чжу Бей. На його думку, серед всіх дієслів руху китайської мови можна виділити додаткові підгрупи дієслів: напрямку руху, дієслова зв'язки і модальні дієслова (Шахаєва, 2014, с. 23).

На наш погляд, дієслова напрямку руху можна відносити до групи дієслів руху як окрему підгрупу зі своїми специфічними властивостями, оскільки центральним значенням цих дієслів все-таки є значення спрямованого руху. Саме дієслова напрямку руху ми будемо розглядати як один із основних засобів вираження спрямованості дії в сучасній китайській мові.

Питання про кількісний склад даної групи китайських дієслів не вирішено остаточно, тому в сучасній лінгвістичній літературі існує багато різних поглядів на проблему. Різні дослідники відносять до групи дієслів напрямку руху неоднакову кількість дієслів: 7 (Задюєнко), 10 (Сін Синг Хі), 11 (Дін Шеншу), 9 (Готліб), 12 (Ма Шаоін) (Шахаєва, 2014, с. 23).

Т.П. Задюєнко і Хуан Шуїн поділяють дієслова напрямку руху на дієслова, що позначають рух, орієнтований в просторі (дієслова першої групи): 进 jìn – входити, 出 chū – виходити, 下 xià – спускатися, 上 shàng – підніматися, 回 huí – повертатися, 过 guò – проходити через, 起 qǐ – підніматися, відриваючись від поверхні. І дієслова, які виражають орієнтацію відносно мовця (дієслова другої групи): 来 lái – приходити і 去 qù – йти (Шахаєва, 2014, с. 23).

Ми будемо дотримуватися цієї точки зору, оскільки, на нашу думку, вона є більш доречною, а перелік дієслів майже збігається з думками інших дослідників.

Всі ці дієслова можуть використовуватися у двох функціях: як самостійні дієслова, або як модифікатори (комплемент/додатковий член напрямку дії).

3) Модифікатори. При вираженні динаміки у просторі, окрім дієслів, носії китайської мови часто використовують дієслівні модифікатори, які можна за їхньою функцією порівняти з дієслівними префіксами української мови. Дієслова першої групи приймають дієслова другої, якщо треба уточнити напрям руху відносно мовця.

Таблиця 1.2

Модифікатори напрямку в сучасній китайській мові

	进 jìn	出 chū	上 shàng	下 xià	回 huí	过 guò	起 qǐ
来 lái	进 来 jìnlái	出 来 chūlái	上 来 shànglái	下 来 xiàlái	回 来 huílái	过 来 guòlái	起 来 qǐlái
去 qù	进 去 jìnqù	出 去 chūqù	上 去 shàngqù	下 去 xiàqù	回 去 huíqù	过 去 guòqù	-

Слід звернути увагу на те, що дієслово 起 qǐ використовується лише у поєднанні з модифікатором 来 lái.

Дієслова напряму руху можуть мати два модифікатори, які слідуєть у певному порядку: спочатку йде модифікатор першої групи, а потім – другої. Поєднання двох модифікаторів уточнюють орієнтацію руху як в просторі, так і відносно мовця:

走进来 zǒu jìnlái – входити (сюди)

走进去 zǒu jìnqù – входити (туди)

跑上来 pǎo shànglái – прибігти наверх (сюди)

跑上去 pǎo shàngqù – прибігти наверх (туди)

Ми можемо серед основних засобів вираження динамічних просторових відношень в сучасній китайській мові визначити такі: локативи, прийменникова локативна конструкція, дієслова зі значенням руху та переміщення, структури з вказівними займенниками 这儿 zhèr та 那儿 nàr, модифікатори напрямку. Ці засоби будуть розглянуті далі з точки зору їхніх функціональних особливостей.

Висновки до розділу 1

Властивий мові спосіб концептуалізації дійсності (погляд на світ) частково універсальний, частково національно-специфічний, тож носії різних мов можуть бачити світ трохи по-різному, через призму своїх мов. У мовах можна спостерігати як подібну, так і різну реалізацію самої ідеї переміщення в просторі, в якій відображені національні традиції, особливості менталітету, що склалися в даному мовному суспільстві.

Просторові відношення можуть бути описані формулою $A+r+L$, де A – це об'єкт, що локалізується, L – локалізатор, тобто об'єкт, відносно якого локалізується A , r – це просторові відношення, що пов'язують об'єкти A та L .

Будь-який процес, що розглядається в плані просторових відношень, включає три фази: почато, продовження та кінець процесу (просторових відношень). Початок та припинення просторових відношень мають характер динамічного процесу (переміщення), продовження цих відношень являє собою статичний процес (місцезнаходження). Перші відношення, динамічний процес, і є фокусом нашого дослідження, враховуючи що переміщення та місцезнаходження утворюють основну опозицію в просторових відношеннях. На підставі наведених у розділі фактів, ми припускаємо, що для вираження просторових відношень в СКМ основну позицію займають дві категорії частин мови - іменники і дієслова. Всі дієслова, крім нечисленних буттєвих (екзистенційні), висловлюють динамічні відносини в просторі, а всі іменники з локативною семантикою – статичні.

До основних засобів вираження динамічних просторових відношень в китайській мові ми відносимо локативи, прийменникова локативна конструкція, дієслова зі значенням руху та переміщення, структури з вказівними займенниками 这儿 та 那儿, модифікатори напрямку.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНОСТІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВИ

Сучасні тенденції розвитку мови характеризуються відмовою від виключного статусу того чи іншого загального лінгвістичного методу, прагненням поєднувати і комбінувати різноманітні загальнонаукові, загальні і спеціальні лінгвістичні методи, тобто застосуванням змішаних методик дослідження (Ярцева, 1990, с. 298).

Виходячи із теми нашої роботи, ми здійснили комплексний підхід до вибору методів дослідження засобів реалізації спрямованості дії, щоб розглянути та дослідити їхні семантико-структурні та функційні особливості у сучасній китайській мові.

Методологічну основу дослідження нашої магістерської роботи становлять методи, які застосовуються у межах таких наукових лінгвістичних напрямів, як генеративна граматики та функційна граматики. Дослідження семантико-структурних і функційних аспектів засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові відзначається поєднанням структурного та функційного методів аналізу.

2.1 Дослідницькі підходи до вивчення категорії руху у сучасному мовознавстві

Мовознавство, як наука, не стоїть на місці. З кожним роком все більше і більше лінгвістів присвячують свої праці дослідженню мови як транслятору культури народу мова якого вивчається.

На сучасному етапі розвитку мовознавчої науки велику увагу приділяють питанню відображення в мові категорій об'єктивного світу, зокрема часу та простору (Бачишина, 2013, с. 6). Час та простір – це філософські категорії, які відображають основні форми існування матерії (Шинкарук, 1986, с. 546). Вони є фундаментальними поняттями людської культури.

У різних мовах світу дослідження концептів часу та простору є новим напрямом, що характеризується великою кількістю підходів. Історично склались два підходи до простору і часу: субстанціональна та реляційна концепції.

Згідно субстанціональній концепції, простір визначається як щось, що існує самостійно поряд з матерією, як її порожня місткість. Демокрит висловив думку про те що, простір - це чиста протяжність, а час - чиста тривалість, у які ніби то "занурені", "розміщені" матеріальні об'єкти. За цією теорією простір і час вбачались втіленням ари, де відбувались події.

Якщо розглядати реляційну концепцію, то простір і час не є окремими сутностями, а навпаки виступають як форми існування матеріальних об'єктів. У просторі виявляється співіснування об'єктів, а час – послідовність їх станів. Цю концепцію почав розвивати ще Арістотель, але вперше повністю сформульована була Г. Ляйбніцем.

З розвитком науки у 20 столітті, розкрились нові аспекти залежності простору від матеріальних процесів. Спеціальна теорія відносності та загальна теорія відносності продемонстрували, що не можна розглядати як незалежну від рухомої матерії сутність і більш глибоко виявили зв'язок простору і матерії.

Просторові уявлення вже на ранніх етапах розвитку людського суспільства пов'язуються з ідеєю руху – переміщення у просторі, що становить внутрішню характеристику простору (Топоров, 1983, с.227).

У вітчизняному мовознавстві на матеріалі однієї або декількох мов описують лексико-семантичні групи дієслів руху такі дослідники, як С. Кацнельсон, С. Лопушанська, О. Рахіліна, О. Падучева, В. Плуґян, І. Стернін, Н. Шамне та ін.

У своїх працях такі мовознавці, як А. Вежбицька, В. Гак, А. Залізник, В. Топоров, Ч. Філлмор (Ch. Fillmore), Г. Міллер (G. Miller), Р. Джекендофф (R. Jackendoff), Дж. Лакофф (G. Lakoff), Р. Лангакер (R. Langacker), Л. Талмі (L. Talmy) досліджували деякі з аспектів руху.

В. Гак досліджував рух з точки зору функційної граматики у в онемасіологічному аспекті, а), Р. Лангакер і Л. Талмі досліджували категорію руху з точки зору когнітивної лінгвістики. Науковці досліджували як сам концепт руху, так і засоби реалізації семантики напрямку руху.

Клас дієслів руху прийнято вважати одним з найбільш досліджуваним класом в усіх мовах. Так, в українській мові у своїх наукових працях їх вивчали І. Вихованець, В. Войцехівська, В. Заханевич, В. Ільїн, Н. Лахно, М. Лесюк, Є. Тимченко.

Категорія руху неодноразово була предметом дослідження у зіставному мовознавстві. Так, на основі синхронічно-діахронічного підходу при аналізі мовного матеріалу у лінгвокультурологічному аспекті простежується історія і сучасний стан дієслівної підсистеми, у якій реалізується семантика переміщення у просторі носіями німецької та російської культур у монографії Н. Шамне (Патен, 2018, с. 132).

У працях В. Іванова, В. Топорова, Е. Касірера, Е. Режабека, М. Бахтіна, В. Топорова, Ю. Лотмана, О. Лосєва, Т. Радзієвської започатковано дослідження семантики простору і руху.

Окрім символічних предметів та реалій у мові традиційної народної культури, В. Топоров і С. Толстая розглядали міфологізовані функції руху в архетипній моделі світу і акціональному коді обрядів.

Л. Виноградова та Т. Цив'ян присвятили свої етнолінгвістичні розвідки дослідженню категорії руху як базової категорії буття. Вони досліджують мову, культуру, фольклор, традиційні міфологічні вірування, обряди календарного та сімейного циклів у аспектах, що стосуються руху як одного з ключових концептів культури (Патен, 2018, с. 132).

У китайському мовознавстві такі лінгвісти, як Лі Цзіньсі (黎锦熙), Люй Шусян (吕叔湘), Ван Лі (王力), Чжан Чжигун (张至公), Ян Боцзюнь (楊伯峻), Дін Шеншу (丁声树), Чжао Юаньжень (赵元任), Джу Десі (朱德熙), Ху Юйшу (胡裕树), Фань Сяо (范晓), Сін Фуї (邢福义), Лю Юехуа (刘月华), Хуан Шуїн (黄淑英) торкалися теми дієслів напрямку руху у своїх працях.

Ми побачили, що кожен з підходів, які були задіяні як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями дає можливість по-різному висвітлити та розкрити мовну картину світу, поняття простору та категорію напрямку руху на етапі сучасних досліджень.

У нашому дослідженні семантико-структурних та функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові ми керувалися антропоцентричним, семіотичним, системно-функційним, конструкційним, комунікативним, когнітивним, дескриптивним та порівняльним підходами, що у подальшому дало нам можливість здійснити розгорнутий аналіз семантичних, структурних та функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

2.2 Методологія дослідження семантико-структурних та функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові

На даному етапі лінгвістичні дослідження у більшості випадків проводяться комплексно або багатоаспектно через свою міждисциплінарність і залучення до них різних спеціалістів, кожен з яких може мати свою позицію і виділяти свій аспект.

Однією з основних проблем мовознавства є проблема методології, а саме методів дослідження мови. Кожен метод виділяє такий аспект мови у якості об'єкта дослідження, який визначається найважливішим у цій теорії мови.

Щоб досягти мети дослідження та вирішити поставлені перед нами завдання, наше дослідження проводилося у декілька етапів, на яких відповідно до мети роботи було застосовано низку загальнонаукових та лінгвістичних методів дослідження.

На першому етапі було висвітлено основні теоретичні засади дослідження категорії спрямованості дії у сучасній китайській мові. Наявність теоретичної бази дослідження дає змогу отримати максимальну повну уяву про те, що вже було зроблено у досліджуваній сфері і що необхідно зробити.

До вибору методів досліджень важливо застосовувати комплексний підхід. Потрібно уникати вивчення поставленої проблеми ізольовано, необхідно задіяти якомога ширший спектр методів, щоб отримати багатоаспектні результати дослідження.

Нами були задіяні наступні основні загальнонаукові методи:

- абстрагування;
- формалізація;
- аналіз;

- синтез;
- індукція;
- дедукція.

Абстрагування – це метод наукового пізнання, що полягає в мисленому виділенні суттєвих, найістотніших рис, відношень, сторін предмета. У процесі абстрагування спочатку відокремлюються суттєве від несуттєвого, загальне від одиничного, важливе від неважливого, а потім встановлюється незалежність або слабка залежність об'єкта дослідження від певних факторів для того, щоб знехтувати ними. Саме за допомогою методу абстрагування, під час обробки теоретичної бази ми змогли виокремити та висвітлити ті основні теоретичні засади дослідження засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Формалізація – це певний перехід від реального об'єкта дослідження до його знакової моделі, у процесі якого всі змістові терміни і твердження теорії замінюються логічними або математичними символами і формулами. Перевагою цього методу є забезпечення повноти огляду певної низки проблем та узагальненість підходу до їх розв'язання.

Аналіз – це метод пізнання, змістом якого є розчленування предмета дослідження на складові частини з метою їх детального і всебічного вивчення.

Синтез – це метод пізнання, протилежний аналізу, змістом якого є об'єднання раніше розчленованих частин предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємно передбачають і обумовлюють один одного.

Шляхом аналізу і синтезу ми змогли дослідити основні закономірності побудови граматичних структур висловлювань із простим та складеним модифікатором напрямку у сучасній китайській мові.

Індукція – це метод пізнання, що оснований на формально-логічному розумовому висновку, який дає можливість одержати загальний висновок на основі аналізу окремих фактів.

Дедукція – це метод наукового дослідження, при якому окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів).

Індукція та дедукція це також парні, взаємопов'язані методи наукового пізнання як аналіз і синтез. Різниця між ними ґрунтується на існуванні різних типів умовиводів — дедуктивного та індуктивного.

Усі вищезазначені теоретичні загальнонаукові методи були застосовані для огляду стану вивчення досліджуваної проблематики.

Для встановлення структури мови і систематизації одиниць використовують структурний метод. Як зазначає М.П. Кочерган, "структурний метод – це метод синхронного аналізу мовних явищ лише на основі зв'язків і відношень між мовними елементами" (Кочерган, 2008, с. 13). Цей метод виник у 20-х роках ХХ ст. на противагу порівняльно-історичного. Праці Ф. де Соссюри та І. О. Бодуена де Куртене та стали поштовхом до появи цього методу і взагалі структурного напрямку у мовознавстві.

Термін «структуралізм» вперше був використаний голландським лінгвістом Х. Посом у 1939 р., хоча історичне коріння цього напрямку лежить в індійській мовознавчій традиції, в перших спробах суворого опису мови давньоіндійським ученим Паніні.

З 70-х років структурний метод вступив у «вторинну» сферу свого застосування, коли почав використовуватися поряд з іншими методами, а структурна лінгвістика стала складовою загальної теорії мови (Ярцева, 2002, с. 497).

Методологічною базою структурного методу є синтез:

- системного підходу та системного методу;
- семіотичного підходу та семіотичного методу;
- логічного підходу та його принципу
- лінгвістичний структуралізм та структурна лінгвістика.

Для того щоб зрозуміти китайську мову, потрібно усвідомити як мислять самі китайці. І саме методологічна база структурного методу допомогла нам побачити картину світу китайського народу, зрозуміти їх бачення простору і орієнтацію у просторі через їх мову, та визначити граматичні структури, що реалізують семантику спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Системний підхід виділяють як один із основних напрямків методології спеціального наукового пізнання. Специфікою цього підходу є дослідження і вивчення закономірностей та механізмів утворення об'єкта із певних складових. Використовуючи системний підхід та системний аналіз у дослідженні категорії спрямованості у китайській мові, ми змогли:

- визначити проблематику нашого дослідження;
- сформулювати завдання дослідження;
- проаналізувати граматичні структури побудови висловлювань із засобами реалізації спрямованості дії;
- визначити базові граматичні структури побудови простого та складеного модифікатору напрямку.

Оскільки семіотика як міждисциплінарна наука досліджує мову у трьох аспектах (семантичному, синтаксичному, прагматичному), то семіотичний підхід у дослідженні нашої теми був використаний як один із ключових.

Лінгвістична семіотика вивчає природну мову з точки зору її спільності з іншими знаковими системами. Лінгвістична семіотика представлена роботами Е. Бенвеніста, Л. Прієто у Франції, Е. Куриловича, Е. Пельця в Польщі,

В. В. Мартинова, Ю. С. Степанова в СРСР та ін, що орієнтуються головним чином на вивчення мови у світлі загальних семіотичних закономірностей.

На думку дослідниці семіологічних підходів у дослідженні масової комунікації А. Акайомової (2011), структуризація нашого бачення реальності зумовлена мовою тієї культури, до якої ми належимо. Вона є стрижнем «гіпотези лінгвістичної відносності» Уорфа й Сепіра (Уорф, 1960, с. 7). Відповідно до їхньої концепції вживані людьми слова та граматичні конструкції відчутно впливають на спосіб мислення.

Досліджуючи та вивчаючи семантико-структурні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові було задіяно метод семіотичного аналізу, який дозволив:

- уточнити сутність поняття простору і просторових відношень у сучасній китайській мові на прикладі засобів реалізації спрямованості дії;
- визначити основні семантико-структурні особливості засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові;
- обґрунтувати семантику модифікаторів напрямку в межах системно-структурної та комунікативно-функційної парадигм.

Дистрибутивний аналіз був використаний встановлення характеристик і функційних властивостей модифікатору напрямку у сучасній китайській мові з урахуванням його дистрибуції.

Для характеристики і типологізації функціональних особливостей засобів реалізації просторових відношень було використано метод безпосередніх складників, в основу якого покладено поступове членування мовної одиниці (слова, словосполучення, речення) на складники, яке продовжується доти, поки не залишаться нерозкладні елементи.

Компонентний аналіз був використаний для встановлення значення структури засобів реалізації спрямованості дії. Так як у вивченні синонімів

часто виникає необхідність виділити в них семантичні нюанси, компонентний аналіз є одним із провідних у перекладознавстві та методиці викладання мов .

Визначення ролі та практичного значення засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові як сукупності взаємопов'язаних елементів стало можливим саме завдяки функційному підходу. Для виявлення основних функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії було застосовано метод функційного аналізу. Функційний аналіз ґрунтується на твердженні, що певна функція може бути реалізована різними засобами мови, а той самий засіб здатен виконувати різні функції.

Застосувавши метод функційного аналізу ми встановили основні особливості засобів реалізації спрямованості дії та отримали наступні результати:

- прийменникова локативна конструкція реалізує динамічну обставину місця;
- дієслова напрямку руху виражають орієнтацію руху у просторі;
- модифікатори уточнюють напрямок руху.

Висновки до розділу 2

Для проведення комплексного дослідження засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові, у магістерській роботі було застосовано антропоцентричний, семіотичний, системний, функційний, конструкційний, комунікативний, когнітивний, дескриптивний і порівняльний підходи, а також низку теоретичних загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів.

Теоретичні загальнонаукові методи були застосовані для огляду стану вивчення досліджуваної нами проблематики, а саме семантико-структурний та функційний аспекти засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Методологічна база структурного методу допомогла визначити основні граматичні структури китайських висловлювань із засобами реалізації спрямованості дії.

Скориставшись методом семіотичного аналізу, ми уточнили сутність поняття простору і просторових відношень у сучасній китайській мові на прикладі засобів реалізації спрямованості дії, визначили основні семантико-структурні особливості засобів реалізації спрямованості дії, обґрунтувати семантику модифікаторів напрямку.

Метод функційного аналізу був використаний для визначення ролі та практичного значення об'єкта дослідження як сукупності взаємопов'язаних елементів.

Контекстуальний метод було застосовано для встановлення особливостей функціонування засобів реалізації семантики спрямованості дії в тексті художнього стилю, а для відбору ілюстративного матеріалу було застосовано метод суцільної вибірки.

РОЗДІЛ 3 ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНOSTІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЛУ ЯО «ДОЛЯ»

3.1 Прийменникова локативна конструкція як механізм реалізації динамічної обставини місця у сучасній китайській мові

Одним з основних засобів вираження спрямованості дії визначається прийменникова локативна конструкція. Як вже було зазначено вище, до складу такої конструкції входять прийменники зі значенням напрямку та локативи (локативні слова). До локативів в китайській мові відносяться іменники, семантика яких тісно пов'язана з визначенням певного місця або положення. Такі іменники включають:

- слова, що вказують на напрямок: 东 dōng схід, 南 nán південь, 西 xī захід, 北 běi північ, 前 qián попереду, 后 hòu позаду, 上 shàng зверху, 下 xià знизу, 左 zuǒ зліва, 右 yòu справа та їхні двоскладові варіанти, утворені або за допомогою префіксів 以 yǐ та 之 zhī, та суфіксів 边 biān, 面 miàn, 头 tóu, наприклад: 以前 yǐqián попереду, 以南 yǐnán на південь, 之后 zhīhòu позаду, 之外 zhīwài назовні, 上边 shàngbian зверху, 里头 lǐtou всередині, 外面 wàimiàn назовні.

- географічні назви: 中国 Zhōngguó Китай, 乌克兰 Wūkèlán Україна, 北京大学 Běijīng dàxué Пекінський університет.

- іменники та займенники з семантикою місцезнаходження: 学校 xuéxiào школа, 门口 ménkǒu вхід, 周围 zhōuwéi довкола, 附近 fùjìn поблизу.

- поєднання іменників, що не мають семантики знаходження в просторі, з так званими післяйменниками, які вказують безпосередньо на місцезнаходження: 天上 tiānshàng на небі, 心理 xīnlǐ в серці, 桥下 qiáo xià під

мостом. До післяйменників відносять слова типу 上 shàng зверху, 外 wài назовні, 內 nèi в середині, 里 lǐ в середині, 下面 xiàmiàn внизу тощо [46, с. 60]. Таким чином, прийменникова локативна конструкція має таку структуру:

Prep Dir – N(loc) – (Post Loc),

де Prep Dir – прийменник напрямку, N – іменник (або локативний іменник), Post Loc – локативний післяйменник (не обов'язковий, якщо до конструкції входить локативний іменник).

У позиції прийменника можуть стояти такі прийменники зі значенням знаходження у просторі: 在 zài "знаходитися в", 从 cóng "з", 自 zì "з", 向 xiàng "у напрямку", 往 wǎng "у напрямку", 到 dào "до".

Розглянутий нами матеріал дає підстави стверджувати, що ця конструкція може займати позицію як перед, так і після присудка. Розглянемо далі можливі варіанти поєднання цієї конструкції з різними дієслова в різних позиціях.

1. 我们来自农村。Wǒmen láizì nóngcūn. – Ми приїхали із села.

В даному реченні 自农村 zì nóngcūn "приїхали з села" виступає прийменниковою локативною конструкцією, що виражена поєднанням прийменника 自 zì "з", який вводить конструкцію і вказує на початкову точку дії, та локативом із значенням місця 农村 nóngcūn "село". Вказана конструкція в даному прикладі є динамічною обставиною місця в постпозиції до дієслова-присудка 来 lái "приїхати". Це речення можемо віднести до речень з дієслівним присудком, який позначає рух до мовця.

2. 巧珍掉了在水里头。Qiǎo zhēn diào le zài shuǐ lǐtou – Цяожен впав у воду.

在水里头 shuǐ lǐtou "у воду" є прийменниковою локативною конструкцією, яка виражена прийменником 在 zài, що після дієслова руху 掉 diào "впасти"

вводить динамічну обставину місця. Дану структуру можемо назвати спеціальним зворотом, який уточнює місце розташування об'єкта в просторі і будується за наступною схемою: 在 (zài) + іменник (水 у значенні водойми) + двоскладовий післяйменник 里头 lǐtōu, який уточнює місцезнаходження.

3. 他好像一下子来到了另一个世界。 Tā hǎoxiàng yīxià zi lái dào le lìng yīgè shìjiè. – Здається, він прийшов відразу до іншого світу.

У цьому прикладі необхідно окремо звернути увагу на словосполучення 来到了 lái dào "прийшов до". Якби не наявність модальної частки 了 le, що вказує на те, що 来到 lái dào є двоскладовим результативним дієсловом із значенням "прибути", де 到 dào виступає у ролі результативної морфеми, 到了 lìng yīgè shìjiè "до іншого світу" можна було розглядати як прийменникову локативну конструкцію, що йде у постпозиції до дієслова-присудка 来 lái, де 到 dào виступає у ролі прийменника, 世界 shìjiè "світ" у ролі локатива із значенням місця, що виражений іменником.

4. 公共汽车从车站开了。 Gōnggòng qìchē cóng chēzhàn kāile. – Автобус відправився з автостанції.

У наведеному вище прикладі 从车站 cóng chēzhàn "з автостанції" є прийменниковою локативною конструкцією у якості динамічної обставини місця у препозиції до дієслова-присудка 开 kāi із значенням "відправитися відправлятися", що вводиться прийменником 从 cóng і відповідає на питання «звідки?».

5. 他把牙膏在地上吐。 Tā bǎ yáɡāo zài dìshàng tǔ. – Він виплюнув зубну пасту на підлогу.

6. 他从牙膏皮把牙膏压出。 Tā cóng yáɡāo pí bǎ yáɡāo yā chū. Він видавив зубну пасту із тюбика.

У прикладі 5 在地上 zài dìshàng "на підлогу" виступає у ролі прийменникової локативної конструкції у якості динамічної обставини місця у препозиції до дієслова-присудка 吐 tǔ "виплюнути". Конструкція виражена сполученням прийменника 在 zài з двоскладовим локативом зі значенням місця, який складається із локативного слова 地 dì "підлога" і післяйменника 上 shàng.

У прикладі 6 从牙膏皮 cóng yúgāopí "із тюбика" є прийменниковою локативною конструкцією у ролі динамічної обставини місця у препозиції до дієслова-присудка 压出 yāchū "видаввити", де 出 chū є морфемою спрямованості дії. Конструкція вводиться прийменником 从 cóng, що вказує на початкову точку руху, та іменником 牙膏皮 yúgāopí, який у цьому випадку має локативну семантику.

Кожне з цих речень містить прямий додаток, інвертований за допомогою прийменника 把 ba, і, як можна помітити, інвертований прямий додаток, що вводиться прийменником 把 ba може займати позицію як перед динамічною обставиною місця так і після.

7. 巧珍往她家里跑。 Qiǎo Zhēn wǎng tā jiālǐ pǎo. – Цяожен побіг до неї додому.

Прийменникова локативна конструкція 往她家里 wǎng tā jiālǐ "до неї додому" виступає у функції динамічної обставини місця, що відповідає на питання «куди?», у препозиції до дієслова-присудка 跑 pǎo "бігти", що включає значення "переміщення". Конструкція вводиться прийменником напрямку 往 wǎng та утворюється сполученням цього прийменника і двоскладовим локативом 家里 jiālǐ "додому", де 家 jiā іменник із семантикою місця, а 里 lǐ післяйменник до вказаного іменника.

8. 巧珍推着车子从另一条路上向家里走去。 Qiǎo zhēn tuīzhe chēzi cóng lìng yītiáo lùshàng xiàng jiālǐ zǒu qù. – Цяочжен, штовхаючи велосипед, пішов додому іншою дорогою.

У даному реченні наявні дві динамічні обставини місця, які позначають початковий пункт руху: 另一条路上 lìng yītiáo lùshàng "іншою дорогою", і кінцевий пункт: 向家里 xiàng jiālǐ "додому". Обидві є прийменниковими локативними конструкціями у препозиції до дієслова-присудка 走去 zǒu qù "йти", де 去 qù є морфемою, яка вказує, що дія відбулась у напрямку від мовця. Перша обставина вводиться прийменником 从 cóng, друга – 向 xiàng. Звернемо увагу, що при перекладі з китайської мови українською ми не перекладаємо ці прийменники, оскільки українською мовою ми передали ідею напрямку руху за допомогою відмінювання слів та словотвірних морфем.

9. 他从小路上下了到河湾。 Tā cóng xiǎo lùshàng xiàle dào hé wān. – Він зійшов з маленької дороги до затоки річки.

В цьому реченні також дві прийменникові локативні конструкції у ролі динамічних обставин місця. Перша вказує на початковий пункт руху – 从小路上 cóng xiǎo lùshàng "з маленької дороги" у препозиції до дієслова-присудка 下 xià "зійти", виражена сполученням прийменника 从 cóng і двоскладовим локативним словом 小路上 xiǎo lùshàng, де 小路 xiǎo lù іменник із семантикою місця, а 上 shàng є післяйменником до передуючого йому іменника. Друга конструкція вказує на кінцевий пункт руху – 到河湾 dào hé wān "до затоки річки" у постпозиції до дієслова-присудка 下 xià "зійти". Конструкція виражена прийменником 到 dào у ролі показника спрямованості дії та локативом 河湾 hé wān "затока річки" із значенням місця.

Таким чином, прийменникова локативна конструкція є одним з важливих засобів реалізації динамічних просторових відношень в сучасній китайській

мові. Ця конструкція формується прийменником напрямку та локативною частиною (іменником-локативом, іменником у поєднанні з післяйменником, що вказує на напрямок). Ця конструкція займає позицію як перед, так і після дієслівного присудка, і виступає у функції динамічної обставини або ж модифікатора відповідно.

3.2 Дієслова напрямку руху як засіб вираження орієнтації руху у просторі в сучасній китайській мові

Лексико-семантична група дієслів руху представлена у всіх мовах, так як рух є універсальною категорією, відповідно дієслова руху, поза всяким сумнівом, входять в ядро системи мовних засобів, що позначають просторові відносини, і належать до числа найбільш значущих лексичних одиниць функціонуючої мови.

Аналіз дієслів руху як членів певної лексико-семантичної парадигми повинен спиратися на розуміння природи значення дієслівного слова.

У китайській мові дієслово позначає дію або стан предмета, може вказувати мету дії або позначати образ (спосіб) вчинення дії, іноді вказує відносну ознаку предмета. З точки зору морфемної структури, китайські дієслова можуть бути простими (односкладовими) і складними. Як зазначає М.Б. Рукодельнікова, «дуже продуктивним класом китайської дієслівної лексики є складні лексеми, одним з компонентів яких стало дієслово напрямку руху» (Шахаєва, 2014, с. 6).

Базову структуру висловлювання з дієсловом руху ми можемо представити наступним чином:

S – Vdir – Loc,

де S – суб'єкт, який здійснює переміщення, Vdir – дієслово з семантикою руху, переміщення, Loc – об'єкт, на який або відносно якого спрямовано рух.

1. 高加林进了。Gāo jiā lín jìnle. – Гао Цзялін ввійшла.

У цьому реченні у ролі дієслівного присудка виступає дієслово напрямку руху першої групи 进 jìn, функцією якого є сприйняття кінцевого пункту руху як більш закритої області простору. В постпозиції до дієслова-присудка стоїть показник аспектуальності 了 le, який і оформлює дієслово напрямку руху 进 jìn "ввійти" та вказує на завершення дії.

2. 他进了阅览室。Tā jìnle yuèlǎn shì. – Він ввійшов до читальної зали.

В наведеному прикладі дієслівним присудком виступає дієслово напрямку руху 进 jìn "ввійти", яке оформлене аспектуальним показником 了 le, що вказує на завершеність дії. 阅览室 yuèlǎnshì "читальна зала" в реченні виступає обставиною місця, що позначає кінцевий пункт руху, а функцією 进 jìn "ввійти" є те, що воно вказує, що обставина як кінцевий пункт руху є закритою ділянкою простору.

3. 手上很快出了血。Shǒushàng hěn kuài chūle xuè. – З руки швидко пішла кров.

В цьому реченні 出 chū "виходити" є дієслівним присудком у препозиції до підмета 血 xuè "кров", функцією якого, як самостійного дієслова напрямку руху є сприймання кінцевого пункту руху 手上 shǒushàng "з руки" як більш відкритої області простору. Дієслово напрямку руху 出 chū "виходити" оформлене аспектуальним показником 了 le, що вказує на завершеність дії.

4. 全貌已经出现在视野之内了。Quánmào yǐjīng chūxiàn zài shìyě zhī nèile. Вся картина вже з'явилася в полі зору.

У цьому випадку 出 chū "виходити" не виступає в якості самостійного дієслова напрямку руху, а виконує функцію слотовірної морфеми у слові 出现 chūxiàn "з'являтися", де 出 chū вказує на спрямованість дії у просторі тоді як 现 xiàn називає саму дію. Показник аспектуальності 了 le у кінці речення вказує на зміну стану.

5. 他下了车。Tā xiàle chē. Він вийшов з машини.

В наведеному реченні 下 xià "вийти" виступає у ролі самостійного дієслова напрямку руху, яке оформлене суфіксом 了 le, що вказує на завершеність дії. Функцією 下 xià "вийти" в даному випадку є вираження просторових відношень між початковим пунктом руху 车 chē "машина" і кінцевим, коли початковий пункт розміщений вище.

6. 同学都回了农村。Tóngxué dōu huíle nóngcūn. Всі студенти повернулися у село.

В цьому реченні 回 huí "повертатися" як самостійне дієслово напрямку руху класифікує переміщення як «повернення». Ця його функція як самостійного дієслова напрямку руху реалізується лише за рахунок об'єкта переміщення 同学 tóngxué "студенти" та наявності конкретного кінцевого пункту 农村 nóngcūn "село". Дієслово-присудок 回 huí "повертатися" оформлене часовим показником 了 le, що вказує на завершеність дії.

7. 巧珍向高加林去。Qiǎo Zhēn xiàng Gāo Jiālín qù. – Цяочжен підійшов до Гао Цзялінь.

В даному реченні 去 qù "піти" виступає як самостійне дієслово напрямку руху і його функцією є репрезентація руху діючої особи 巧珍 Qiǎo Zhēn "Цяочжен" у кінцеву точку руху 高加林 Gāo Jiālín "Гао Цзялінь", точніше місце де вона знаходиться на момент мовлення. Мовець повідомляє про дію, яка

здійснюється об'єктом. Він не є учасником процесу і його положення не співпадає з орієнтиром.

8. 他去了两天。Tā qùle liǎng tiān. Він два дні як пішов [від мене].

У наведеному прикладі 去 qù "піти" є самостійним дієсловом-присудком оформлене аспектуальним показником 了 le, що вказує на завершеність дії. В цьому реченні орієнтир руху, що здійснюється, визначений суб'єктивно – це мовець. 去 qù "піти" виконує функцію індикатора того, що дія направлена від мовця.

9. 农村户口的学生来大学。Nóngcūn hùkǒu de xuéshēng lái dàxué.
Студенти з сільської місцевості йдуть до університету.

10. 农村户口的学生去大学。Nóngcūn hùkǒu de xuéshēng qù dàxué.
Студенти з сільської місцевості йдуть до університету.

У реченнях 9 і 10 у ролі самостійних дієслів напрямку руху виступають 来 lái і 去 qù. Різниця в цих базових дієсловах напрямку руху в наведених реченнях полягає не в орієнтації руху і не в семантиці центру розповіді, з точки зору чого або кого описується ситуація. В цих реченнях напрямок здійснюваного руху однаковий, дія відбувається по направленню до орієнтира руху в реченнях співпадає – 大学 dàxué "університет". З точки зору семантики дані речення можна розглянути с двох ракурсів [31]:

1) мовець безпосередньо пов'язаний з орієнтиром руху. Дієслово 来 lái використовується, коли мовець знаходиться в університеті і повідомляє про здійснювану дію суб'єктом по направленню до нього. Ситуація описується з точки зору мовця, мовець виступає як орієнтир руху. Використання дієслова 去 qù вказує на те, що мовець знаходиться не в університеті, і повідомляє про рух суб'єкта до визначеного місця (університету). Мовець у даному випадку

виступає у якості учасника ситуації, він знаходиться поруч з місцем, де відбувається дія;

2) Мовець не пов'язаний з орієнтиром, відносно до якого відбувається рух, він є стороннім спостерігачем ситуації. При використанні дієслова 来 lái центром висловлювання буде виступати університет, тобто підкреслюється місце напрямку руху – університет. При використанні дієслова 去 qù акцент робиться на суб'єкті руху, відповідно центром висловлювання є студенти.

Проаналізувавши наведені приклади, ми розглянули функціональні особливості дієслів напрямку руху і дійшли таких висновків:

- дієслова напрямку рух першої групи як самостійні відносяться до суб'єктивної системи орієнтації у просторі, яка спирається на класифікацію просторових відношень між кінцевим пунктом руху і початковим пунктом руху мовця;

- особливістю семантики базових дієслів напрямку руху 去 qù і 来 lái (друга група) є вказівка на місцезнаходження мовця по відношенню до дії, що відбувається. Якщо переміщення у просторі спрямоване до мовця, то використовується 来 lái, якщо від мовця, використовується 去 qù;

- семантика цих дієслів не вичерпується лише вказівкою на рух у напрямку до або від місця, де знаходиться мовець.

При описуванні значень даних дієслів важливо враховувати мовні ситуації, в яких вони використовуються. Мовні ситуації відрізняються позицією мовця по відношенню до орієнтиру руху, місцезнаходження мовця (всередині чи зовні), участі або не участі мовця у процесі дії-руху; г) основними поняттями для розкриття функціональних особливостей 去 qù і 来 lái є орієнтир, по відношенню до якого здійснюється рух, і напрям здійснюваного руху. Орієнтир може бути визначений суб'єктивно (мовець) і об'єктивно (вказаний у реченні) і

не завжди співпадає з місцезнаходженням мовця [31]. Поряд із зазначенням орієнтира руху дуже важливі центр оповіді і відношення мовця до ситуації руху. Семантика китайських базових дієслів напрямку руху 去 qù і 来 lái доволі складна, їх використання залежить від багатьох факторів.

3.3 Модифікатори як уточнюючий показник напрямку руху у сучасній китайській мові

Модифікатор у китайській мові визначається як предикативний елемент, який займає позицію після дієслова або прикметника (присудка/ предиката) (刘月华, 2001, с. 533). Предикат і модифікатор тісно пов'язані в семантичному плані, модифікатор вносить додаткове пояснення до значення предиката. У китайській мові до категорії модифікаторів відносять модифікатори результату, напрямку, можливості (потенційна форма), стану, ступеня, кількості тощо. Об'єднує структури модифікаторів різних видів те, що переважна більшість висловлювань із модифікаторами включає два смисли: значення безпосередньо присудка та додаткове, уточнене значення, яке реалізує модифікатор (刘月华, 2001, с. 533).

Як було зазначено вище, в китайській мові є дієслова, що виражають ідею руху, а також вказують на напрямок цього руху. За своїм значенням і граматичною функцією вони можуть бути розділені на дві групи. До першої ми відносимо 7 дієслів, що позначають рух, орієнтований у просторі: 进 jìn входити, 出 chū виходити, 上 shàng рух вгору 下 xià рух униз, 回 huí повертатися, 过 guò проходити, 起 qǐ підійматися. Другу групу складають дієслова, що позначають рух, орієнтований відносно мовця: 来 lái, 去 qù.

Всі ці 9 дієслів можуть виступати як самостійні дієслова, що було розглянуто у попередніх пунктах, та в якості модифікаторів, що приєднуються до іншого дієслова і уточнюють напрямок позначуваного ним руху. Дієслова першої групи приймають модифікатори другої групи, якщо треба уточнити напрямок руху відносно мовця. Також виділяють складений модифікатор напрямку руху, який приєднується до основного дієслова, утворюючи наступну структуру: дієслово + модифікатор групи 1 + модифікатор групи 2.

Категорія модифікаторів напрямку є закритим класом, який включає 22 простих і складених модифікаторів, основною функцією яких у висловлюванні є вказівка на напрямок, в якому здійснюється дія.

Базова структура речення з модифікаторами напрямку виглядає наступним чином:

S – V – Cdir – O (loc),

де S – суб'єкт, V – присудок, Cdir – модифікатор напрямку, O (loc) – об'єкт, на який спрямована дія, об'єктом може виступати як локатив, так і інші елементи.

1. 当他走进自己家门时，他爸他妈都坐在炕上等他。 Dāng tā zǒu jìn zìjǐ jiāmén shí, tā bà tā mā dōu zuò zài kàng shàng děng tā. – Коли він увійшов до свого будинку, його батьки сиділи на кані і чекали на нього.

В цьому реченні 走进 zǒu jìn "ввійти" є дієсловом з модифікатором напрямку руху, де дієслово руху 走 приєднує до себе модифікатор напрямку руху 进 jìn, завдяки якому кінцевий пункт руху сприймається як більш закрита область простору, тим самим уточнюється напрямок руху.

2. 他向广播站跑去。 Tā xiàng guǎngbō zhàn pǎo qù. – Він побіг до радіостанції.

В наведеному реченні 向广播站 xiàng guǎngbō zhàn "до радіостанції" є динамічною обставиною місця, яка вводиться прийменником 向 xiàng у препозиції до локатива із значенням місця 广播站 guǎngbō zhàn "радіостанція". 跑去 pǎo qù це структура з модифікатором напрямку руху, де 跑 pǎo "бігти" – дієслово руху, а 去 qù – морфема, що вказує на напрямок дії, спрямований від мовця.

3. 她很希望加林哥出去工作。Tā jiù hēn xīwàng jiā lín gē chūqù gōngzuò.
Вона хоче, щоб брат Цялінь вийшов на роботу.

В даному реченні структурою з модифікатором напрямку руху є 出去 chūqù "вийти", де дієслово напрямку руху першої групи 出 chū, вказує на кінцевий пункт руху як більш відкриту ділянку простору, приєднує до себе дієслово другої групи у якості морфеми 去 qù, що уточнює напрямок руху дії від мовця.

4. 加林哥跑回家去了。Jiā lín gē pǎo huí jiā qùle. - Брат Цялінь побіг назад додому.

跑回去 pǎo huíqù "побіг назад" в даному реченні є структурою, що виражає напрямок руху, де 跑 pǎo дієслово руху, 回 huí – модифікатор 1, який класифікує переміщення як «повернення», 去 qù – модифікатор 2, який уточнює, що дія відбулася у напрямку від мовця. Також слід звернути увагу, що структура зі складеним модифікатором 跑回去 pǎo huíqù, оформлений видочасовим суфіксом 了 le, розбивається іменником 家 jiā "додому", який позначає місце.

5. 脸上挂上了灿烂的笑容。Liǎn shàng guà shàngle cànlan de xiàoróng. На обличчі повисла яскрава посмішка.

В даному реченні 脸上 liǎn shàng "на обличчі" статична обставина місця, виражена іменником 脸 liǎn "обличчя" із значенням місця і післяйменником 上 shàng. 挂上 guà shàng "повиснути" є дією, що виступає як поєднання дієслівного присудка та модифікатора напрямку, оформлене аспектуальним показником 了 le, де 挂 guà "висіти" – дієслово, що не виражає спрямованого руху, а 上 shàng, як модифікатор першої групи, у цьому випадку має додаткове значення результативності дії і її одноразовості.

6. 月亮已经升起来了。 Yuèliàng yǐjīng shēng qǐláile – Місяць вже зійшов.

7. 然后坐在床上哭起来了。 Ránhòu zuò zài chuángshàng kū qǐláile. – Потім, сидячи на ліжку, розплакався.

8. 想起来心里很难过。 Xiǎng qǐlái xīnlǐ hěn nánguò. - Згадавши, на серці стало важко.

У шостому реченні 起来 qǐlái виступає як модифікатор напрямку руху до дієслова руху 升 shēng "підніматися", 起来 qǐlái – дієслівний модифікатор, який вказує напрямок руху вгору.

У сьомому реченні 起来 qǐlái виступає в якості модифікатора до дієслова 哭 kū "плакати". У цьому випадку 起来 qǐlái, приєднуючись до дієслова дії, виражає аспектуальне значення інхоативності. Речення оформлене часткою 了 le, яка вказує на зміну стану.

У восьмому реченні модифікатором напрямку дії є 起来 qǐlái, яке, приєднуючись до дієслова 想 xiǎng "думати", набуває семантики «згадати» і має значення початку дії з ознакою неконтрольованості.

Розглядаючи ці три приклади, можна зробити висновок, що 起来 qǐlái вказує не лише на початок якоїсь дії, але і на її спонтанність, несподіваність для мовця. У першому прикладі, ми бачимо, що 起来 qǐlái у постпозиції до дієслова

руху, як модифікатор напрямку позначає напрямок руху угору. А у двох інших випадках помітно можна відзначити, що дія відбулася спонтанно.

9. 她应该活下去。Tā yīnggāi huó xiàqù. – Вона повинна жити далі.

10. 我早看出来。Wǒ zǎo kàn chūláile. – Я ще раніше виявив (поглядом).

11. 他停下来了。Tā tíng xiàláile. – Він зупинився.

Розглянувши ці три речення, можемо зробити висновок, що модифікатори можуть використовуватися з дієсловами, які не мають семантики руху, тим самим змінюється значення модифікатору у реченнях. У дев'ятому прикладі 下去 xiàqù є постпозиційним компонентом, що вказує на продовження дії. У десятому 出来 chūláile, передає значення «зрозуміти», «виявити», «визначити». В одинадцятому прикладі 下来 xiàláile, передає значення фіксації завершення перебігу певного стану.

Підсумовуючи, ми можемо сказати, що модифікатори у постпозиції до дієслова руху, виконують функцію уточнення напрямку дії. У випадку, коли у препозиції до модифікаторів стоїть дієслово, що не позначає рух, модифікатори набувають інших значень, не пов'язаних власне з уявленням про рух у просторі, а таких, що характеризують перебіг самої дії (початок, тривалість, результат). Таким чином, модифікатори напрямку, поєднуючись з дієсловами, що не мають семантики руху, виступають як засоби вираження вже аспектуальних значень. Хоча, в більшій частині випадків, можна прослідкувати певний зв'язок між семантикою самого модифікатора руху та його аспектуальним значенням.

Висновки до Розділу 3

Основними засобами вираження напрямку дії в китайській мові було визначено прийменникову локативну конструкцію, дієслова руху та модифікатори напрямку.

Прийменникова локативна конструкція у своєму складі має два елементи: прийменник напрямку та локатив. Локатив може бути виражений:

- словами, що вказують на напрямок.
- географічними назвами,
- іменниками та займенниками з семантикою місцезнаходження.
- поєднанням іменників, що не мають семантики знаходження в просторі, з так званими післяйменниками, які вказують безпосередньо на місцезнаходження.

Ця конструкція може займати позицію перед присудком, так і знаходитися в постпозиції до присудка, виконуючи функцію динамічної обставини місця.

Дієслова руху також виступають одним із центральних засобів реалізації семантики просторових відношень.

Дієслова руху в китайській мові мають такі особливості:

- дієслова напрямку руху першої групи як самостійні відносяться до суб'єктивної системи орієнтації у просторі,
- особливістю семантики дієслів напрямку руху 去 qù і 来 lái (друга група) є вказівка на місцезнаходження мовця по відношенню до дії, що відбувається.
- семантика дієслів руху не вичерпується лише вказівкою на рух у напрямку до або від місця, де знаходиться мовець. Мовні ситуації відрізняються позицією мовця по відношенню до орієнтиру руху, місцезнаходження мовця (всередині чи зовні), участі або не участі мовця у процесі дії-руху.

г) основними поняттями для розкриття функціональних особливостей 去 qù і 来 lái є орієнтир, по відношенню до якого здійснюється рух, и напрям здійснюваного руху. Орієнтир може бути визначений суб'єктивно (мовець) і об'єктивно (вказаний у реченні) і не завжди співпадає з місцезнаходженням мовця.

Категорія модифікаторів напрямку є закритим класом, який включає 22 простих і складених модифікаторів, основною функцією яких у висловлюванні є вказівка на напрямок, в якому здійснюється дія.

Модифікатори у постпозиції до дієслова руху, виконують функцію уточнення напрямку дії. У випадку, коли у препозиції до модифікаторів стоїть дієслово, що не позначає рух, модифікатори набувають інших значень, не пов'язаних власне з уявленням про рух у просторі, а таких, що характеризують перебіг самої дії (початок, тривалість, результат). Таким чином, модифікатори напрямку, поєднуючись з дієсловами, що не мають семантики руху, виступають як засоби вираження вже аспектуальних значень.

РОЗДІЛ 4 СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ СПРЯМОВАНOSTІ ДІЇ У СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

4.1 Семантика базових китайських дієслів напрямку руху у складі модифікатору напрямку

Дієслова напрямку руху - це особлива група дієслів у сучасній китайській мові, яка наділена своїми семантичними та граматичними властивостями. Одним з найбільш поширених способів використання дієслів напрямку руху є вираження дієслівної орієнтації у якості модифікатору за допомогою дієслів руху (Шахаєва, 2018, с. 113).

Опрацювавши велику кількість наукових матеріалів, слід відзначити, що усі дослідники китайської мови виділяють в окрему підгрупу китайські дієслова напрямку руху 来 lái – приходити і 去 qù – йти, називаючи їх базовими простими дієсловами напрямку руху. За їх допомогою у китайській мові утворюються прості та складені модифікатори напрямку руху.

На думку більшості дослідників, семантичною особливістю базових дієслів напрямку руху 来 lái – приходити і 去 qù – йти є вказування на місце розташування мовця по відношенню до дії, яка відбувається. Якщо переміщення у просторі спрямоване до мовця, то використовується дієслово 来 (приходити), якщо від мовця, використовується дієслово 去 (йти).

1. 高加林赶忙从床上起来，一边穿衣服，一边对门外说：“景老师，你进来！” Gāo jiā lín gǎnmáng cóng chuángshàng qǐlái, yībiān chuān yīfú, yībiān duìmén wài shuō: “Jǐng lǎoshī, nǐ jìnlái!” – Гао Цзялінь швидко підвівся з ліжка, і одягаючись він промовив у сторону дверей: «Учителю Цзінь, заходьте!»

У наведеному реченні 起来 qǐlái "вставати" складається з дієслова із семантикою руху 起 qǐ і простого модифікатору 来 lái, який уточнює, що дія

спрямована по відношенню до 景老师 Jǐng lǎoshī, а 进来 jìnlái "заходити" є дієсловом з модифікатором напрямку руху, де дієслово руху 进 jìn приєднує до себе модифікатор напрямку руху 来 lái, що вказує на напрямок дії, спрямований до мовця.

2. 当巧珍看见他站在她面前时, 眼睛一下子亮了, 脸上挂上了灿烂的笑容, 对他说: “我要进去找你, 人家门房里的人说你不在, 不让我进去……” Dāng qiǎo zhēn kànjiàn tā zhàn zài tā miànqián shí, yǎnjīng yīxià zi liàngle, liǎn shàng guà shàngle cànlan de xiàoróng, duì tā shuō: “Wǒ yào jìnqù zhǎo nǐ, rén jiāmén fáng lǐ de rén shuō nǐ bùzài, bù ràng wǒ jìnqù……” – Коли Цяо Чжень побачила, що він стоїть перед нею, її очі загорілися, а на обличчі з'явилася яскрава усмішка. Вона сказала до нього: «Я хотіла зайти до тебе, але консьєрж сказав що тебе немає і не пропустив мене…»

У цьому реченні 进去 jìnqù є дієсловом з модифікатором напрямку руху і також перекладається "заходити". Дієслово руху 进 jìn приєднує до себе модифікатор напрямку руху 去 qù, який вказує на напрямок дії, спрямований від мовця.

У наведених реченнях 进来 jìnlái і 进去 jìnqù є дієсловами із простими модифікаторами напрямку руху і такі речення із модифікатором мають наступну граматичну структуру:

S – Vdir – Cdir,

де S – суб'єкт, який здійснює переміщення, Vdir – дієслово з семантикою руху, переміщення, Cdir – модифікатор, що уточнює напрямок руху.

3. 他站在阅览室的门口踌躇了半天, 最后只好决定提篮子回家去。 Tā zhàn zài yuèlǎn shì de ménkǒu chóuchú le bàntiān, zuìhòu zhǐhǎo juéding tí lán zǐ huíjiāqù. – Він довго вагався стоячи біля дверей читальні, і нарешті вирішив взяти кошика та повернутися додому.

У прикладі 3 回去 huíqù "повертатися" виступає простим модифікатором напрямку, який розривається.回 huí – основне дієслово із семантикою руху, 家 jiā – додаток (локативний іменник), що розриває основне дієслово із семантикою напрямку та 去 qù – модифікатор напрямку руху, який у повідомляє про рух суб'єкта до визначеного місця (дому). Речення у якому основне дієслово і простий модифікатор напрямку розриваються додатком матиме таку граматичну структуру:

$S - V_{dir} - O (loc) - C_{dir}$,

де S – суб'єкт, V – присудок, $O (loc)$ – об'єкт, на який спрямована дія, C_{dir} – модифікатор напрямку.

Якщо ж дієслово і модифікатор напрямку не розриваються додатком, то таке речення матиме базову граматичну структуру: $S - V - C_{dir} - O (loc)$.

Для того, щоб показати, що присудок означає завершену дію, то додаток, що позначає предмет або явище ставиться після уточнюючих модифікаторів 来 lái і 去 qù, які оформлюються суфіксом 了 le.

4. 风雨声中，突然传来了一阵“隆隆隆”的声音。Fēngyǔ shēng zhōng, túrán chuánláile yīzhèn “lóng hōnglóng” de shēngyīn. – Серед шуму вітру та дощу раптово донісся гуркіт.

У цьому прикладі 传来 chuánlái "доноситися", "доходити" виступає присудком у реченні, де 传 chuán виступає основним дієсловом із семантикою руху, а 来 lái – модифікатор, який уточнює орієнтир руху у просторі. 一阵“隆隆隆”的声音 yīzhèn “lóng hōnglóng” de shēngyīn є додатком, що позначає явище і ставиться після уточнюючого модифікатору 来 lái. Присудок оформлюється суфіксом 了 le, що вказує на завершеність дії. Граматична структура такого висловлювання виглядатиме наступним чином: $S - V_{dir} - C_{dir} - 了 - O$.

Якщо додаток відсутній, то часовий суфікс 了 le ставиться одразу після присудка, або уточнюючого модифікатору.

Дієслова Групи I та II можуть поєднуватися, утворюючи складні (двоморфемні) комплєменти напрямку, і в такому складі приєднуватися до основного дієслова. Таке словосполучення одночасно вказує на сам рух або дію, на напрямок руху або дії стосовно простору (Група I), а також на напрямок руху або дії стосовно мовця (Група II). Розглянемо наступний приклад.

5. 她站在自家土金畔上，心疼得直掉泪，想跑下去看他，可加林哥好像不愿理她，担着水头也不回就走了——他明明看见了她啊！
Tā zhàn zài zìjiā tǔ qīan pànshàng, xīnténg dé zhí diào lèi, xiǎng pǎo xiàqù kàn tā , kě jiā lín gē hǎoxiàng bù yuàn lǐ tā, dānzhe shuǐtóu yě bù huí jiù zǒule—tā míngmíng kànjiànle tā a! – Вона стояла на збоку свого будинку, плакала від страждання і бажаючи збігти вниз, щоб побачити його. Але Ця Лін, здається, і не думав звертати на неї увагу, та пішов навіть не озирнувшись —очевидно, що він її побачив!

У даному реченні засіб реалізації спрямованості дії утворюється шляхом додавання до основного дієслова 跑 pǎo "бігти" складеного модифікатору 下去 xiàqù, який вказує на рух вниз по відношенню до 加林哥. 下 xià вказує на рух стосовно простору, 去 qù – вказує напрямок руху стосовно 加林哥. Граматична структура висловлювання із складеним модифікатором , буде виглядати так:

S – Vdir – Cdir1– Cdir2,

де S – суб'єкт, який здійснює переміщення, Vdir – дієслово з семантикою руху, переміщення, Cdir1 – дієслово першої групи, Cdir2 – дієслово другої групи.

6. 她走进教室来。Tā zǒu jìn jiàoshì lái. – Вона зашла до класу.

У шостому реченні засобом реалізації спрямованості дії виступає поєднання основного дієслова 走 zǒu "ходити" та складеного двоморфемного

модифікатору напрямку 进来 jìnlái, але як ми бачимо, дана конструкція розривається додатком (локативним іменником) 教室 jiàoshì. Слід звернути увагу, що додатком розривається сам складений модифікатор, а додаток с локативною семантикою обов'язково ставиться між дієсловом першої групи та дієсловом другої групи. Граматична конструкція даного висловлювання будується наступним чином:

$S - V_{dir} - C_{dir1} - O (loc) - C_{dir2}$,

де S – суб'єкт, який здійснює переміщення, V_{dir} – дієслово з семантикою руху, переміщення, C_{dir1} – дієслово першої групи, $O (loc)$ – локативний іменник, C_{dir2} – дієслово другої групи.

Якщо в реченні відсутній прямий додаток, то видо-часовий показник 了 ставиться після всього присудка.

Якщо в реченні присутній прямий додаток, то видо-часові показники 了, 过 можуть стояти або всередині присудка, в позиції перед 来/去, або після всього присудка.

4.2 Модифікатори напрямку як засіб реалізації аспектуальних значень у сучасній китайській мові

Під час дослідження функційних особливостей засобів реалізації спрямованості дії, ми дійшли висновку, що у випадку, коли у препозиції до модифікаторів стоїть дієслово, що не позначає рух, модифікатори набувають інших значень, не пов'язаних власне з уявленням про рух у просторі, а таких, що характеризують перебіг самої дії (початок, тривалість, результат). Таким чином, модифікатори напрямку, поєднуючись з дієсловами, що не мають семантики руху, виступають як засоби вираження вже аспектуальних значень.

У сучасних аспектуальних дослідженнях аспектуальність розглядається як семантична категорія (Smith, 1997, с. 1). Для дослідження категорії аспектуальності китайської мови, актуальною є проблема того, яким чином модифікатори напрямку у китайській мові реалізують аспектуальні значення, і які саме аспектуальні значення отримують свої вираження за допомогою модифікаторів напрямку (Мерзлюк, 2018, с. 209).

У дослідженнях категорії аспектуальності у сучасній китайській мові більшість мовознавців фокусується переважно на вивченні формальних показників категорії аспекту, властивостей акціональних класів дієслів (Мерзлюк, 2018, с. 210). Водночас для аспектуальної характеристики висловлювання китайської мови в умовах відносної факультативності граматичних показників значущим є наявність як лексичних, так і синтаксичних засобів (Бондарко, 2002, с. 87). Важливим елементом системи таких засобів є структури з модифікаторами результату, напрямку та форми потенційного способу. Ці структури тісно пов'язані з аспектуальною специфікою та реалізацією аспектуальних значень, хоча у більшості граматичних розвідок,

вказані структури розглядаються окремо від граматичних форм категорії аспекту (Тань Аошуан, 2002, с. 194).

Більшість складених комплементів напрямку мають тільки одне (основне) значення, але деякі також можуть використовуватися і в додатковому значенні (аспектуальному). Розберемо кожне окремо, звертаючи особливу увагу на дієслова, що не позначають рух (дієслова непересування).

Модифікатори з 进来 出.

1. 他想出来了 一个好办法。 Tā xiǎng chūláile yīgè hǎo bànfǎ. – Він придумав хороший спосіб.

2. 他听出来了 我的声音。 Tā tīng chūláile wǒ de shēngyīn. – Він розчув мій голос.

У першому та другому реченнях ми бачимо, що модифікатор 出来 у поєднанні з дієсловами 想 "думати" і 听 "слухати", що не позначають рух має додаткове значення, яке вказує на те, що предмет чи особа у результаті виконання дії (зрозумів, визначив, з'ясував, здогадався, дізнався, розчув, розгледів, впізнав, створив, здогадався тощо). Конкретний переклад таких словосполучень залежить від значення основного дієслова. За допомогою часового показника 了, який оформлює складений модифікатор, ми бачимо, що дія була завершена і має певний результат.

Комплементи з 上 下.

1. 请你们一个一个地读下去。 Qǐng nǐmen yīgè yīgè de dú xiàqù. – Продовжуйте читати один за одним.

2. 你说的话我都听懂, 请你说下去。 Nǐ shuō de huà wǒ dū tīng dǒng, qǐng nǐ shuō xiàqù. – Я розумію все, що ви кажете, будь ласка, продовжуйте.

З перекладу вищезазначених прикладів, можемо стверджувати, що модифікатор 下去 у поєднанні з дієсловами непересування, вказує на продовження виконуваної дії.

3. 请你在书上写下来自己的名字。Qǐng nǐ zài shū shàng xiě xiàlái zìjǐ de míngzì. – Запиши своє ім'я на книзі.

4. 这是个好建议，我应该记下来。Zhè shìgè hǎo jiànyì, wǒ yīnggāi jì xiàlái. – Хороша ідея, треба запам'ятати.

У третьому та четвертому прикладах модифікатор 下来 у поєднанні з дієсловами, що не мають семантики руху вказує на закріплення, зупинку, призупинення, завершення дії на якомусь етапі або в якомусь місці чи положенні.

Модифікатор 下来 також може вказувати на те, що якась дія призвела до якогось результату :

5. 这样，大家都答应下来。Zhèyàng, dàjiā dōu dāyìng xiàlái. – Таким чином, усі погодились.

Модифікатор 下来 також може вказувати на результати, до яких призвела якась дія наприклад:

6. 深夜的时候家里都安静下来了。Shēnyè de shíhòu jiālǐ dōu ānjìng xiàláile. – Серед темної ночі у домі все затихло.

Модифікатори з 过.

1. 我改过来了所有的错误。Wǒ gǎi guòláile suǒyǒu de cuòwù. – Я виправив усі помилки.

2. 你终于醒过来了。Nǐ zhōngyú xǐng guòláile. – Ти нарешті прокинувся.

Переклад модифікатору 过来 в обох реченнях демонструє, що модифікатор 过来 у поєднанні з дієсловами непросування вказує на повернення від ненормального, незвичного стану до попереднього, звичного,

першочергового стану (醒过来 – проснутися, 活过来 – ожити, 改过来 – виправити).

Модифікатор з 起来.

1. 高加林慌忙站起来，两把穿上了衣服。Gāo jiā lín huāngmáng zhàn qǐlái, liǎng bǎ chuān shàngle yīfú. – Гао Цзялінь з поспіхом встав та одягнувся.

2. 巧珍看着他这副样子，突然笑了起来。Qiǎo zhēn kànzhe tā zhè fù yàngzi, túrán xiàole qǐlái. – Цяо Джен побачив його вираз обличчя і раптом розсміявся.

3. 刘巧珍看起来根本不像个农村姑娘。Liúqiǎozhēn kàn qǐlái gēnběn bù xiàng gè nóngcūn gūniáng. – Лю Цяоджен зовсім не походила на сільську дівчину.

У першому реченні модифікатор 起来 у своєму основному значенні вказує на напрямок руху знизу вгору, 站起来 "вставати". У другому реченні модифікатор 起来 у поєднанні з дієсловом 笑, що не має семантики руху вказує на початок дії. Також, іноді може вказувати на продовження дії або на збільшення якостей. У третьому прикладі модифікатор 起来 у поєднанні з дієсловом 看, у якого відсутня семантика руху, вказує на дію, яка характеризує той чи інший предмет або особу.

Висновки до розділу 4

Більшість складених комплементів напрямку мають тільки одне (основне) значення, але деякі також можуть використовуватися і в додатковому значенні (аспектульному).

Приєднуючись до присудка висловлювання, модифікатори у сучасній китайській мові можуть виражати значення спрямованості дії, результату дії та її стану. Такі модифікатори як 上 shàng, 下 xià, 起来 qǐlái, 下来 xiàlái у поєднанні із дієсловами, у яких відсутня семантика руху виражають значення стану. Фокусування відбувається на початковому етапі ситуації, підкреслюючи появу нового стану.

Модифікатор 下去 xiàqù у поєднанні із дієсловами непересування, виражає значення стану дії і фокусується на фазі продовження дії, так як модифікатор виражає продовження вже розпочатої дії.

ВИСНОВКИ

Для проведення комплексного дослідження засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові, у магістерській роботі було застосовано антропоцентричний, семіотичний, системний, функційний, конструкційний, комунікативний, когнітивний, дескриптивний і порівняльний підходи, а також низку теоретичних загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів.

Теоретичні загальнонаукові методи були застосовані для огляду стану вивчення досліджуваної нами проблематики, а саме семантико-структурний та функційний аспекти засобів реалізації спрямованості дії у сучасній китайській мові.

Методологічна база структурного методу допомогла визначити основні граматичні структури китайських висловлювань із засобами реалізації спрямованості дії.

Скориставшись методом семіотичного аналізу, ми уточнили сутність поняття простору і просторових відношень у сучасній китайській мові на прикладі засобів реалізації спрямованості дії, визначили основні семантико-структурні особливості засобів реалізації спрямованості дії, обґрунтувати семантику модифікаторів напрямку.

Метод функційного аналізу був використаний для визначення ролі та практичного значення об'єкта дослідження як сукупності взаємопов'язаних елементів.

Контекстуальний метод було застосовано для встановлення особливостей функціонування засобів реалізації семантики спрямованості дії в тексті художнього стилю, а для відбору ілюстративного матеріалу було застосовано метод суцільної вибірки.

Категорія локативності – це семантична категорія, що об'єднує всі різновиди просторового значення. Вона пов'язана із сприйняттям людиною навколишнього світу, зокрема різних просторових характеристик, і відображенням його у мовленні. Три фундаментальні категорії буття і мислення – простір, рух і час – утворюють своєрідну “систему координат”, за допомогою якої людина визначає себе у навколишньому середовищі, сприймає світ та створює у своїй свідомості його образ. Простір у людській свідомості знаходить своє відображення у вигляді перцептуальності, що є результатом суб'єктивного сприйняття реальності.

Мовна інтерпретація категорії простору кваліфікується дослідниками як семантична категорія локативності, функціонально-семантичне поле якої охоплює різнорівневі мовні засоби, що взаємодіють під час вираження просторових відносин.

Просторові відношення можуть бути описані формулою $A+r+L$, де A – це об'єкт, що локалізується, L – локалізатор, тобто об'єкт, відносно якого локалізується A , r – це просторові відношення, що пов'язують об'єкти A та L .

Уявлення про простір в китайській мові відображаються за допомогою трьох класів частин мови: 处所词 *chùsuǒcí* (слова зі значенням місця), 方位词 *fāngwèicí* (слова з просторовим значенням) і 运动动词 *yùndòng dòngcí* (дієслова руху). Слова зі значенням місця позначають місцезнаходження особи або предмета, слова із просторовим значенням позначають орієнтацію в просторі. Дієслова руху виражають просторові значення шляхом позначення процесу зміни напрямку.

Засоби вираження просторових відношень виступають в якості одного з можливих способів структурування навколишньої дійсності, важливим елементом мовної картини світу китайців. Характер структурування

навколишнього світу знаходить своє відображення в системі та формах китайської мови, лексичних та граматичних, так і в системі писемності.

Засоби вираження просторових відношень в сучасній китайській мові включають наступні засоби:

- локативи;
- прийменникові локативні конструкції;
- вказівні займенники з локативною семантикою;
- дієслова:
  - а) екзистенційні;
  - б) дієслова руху;
  - в) директивні (дієслова напрямку);
- дієслівні модифікатори

Одним з основних засобів вираження спрямованості дії визначається прийменникова локативна конструкція, до складу якої входять прийменники зі значенням напрямку та локативи.

Прийменникова локативна конструкція має таку структуру:

Prep Dir – N(loc) – (Post Loc),

Ця конструкція займає позицію як перед, так і після дієслівного присудка, і виступає у функції динамічної обставини або ж модифікатора відповідно.

У китайській мові дієслово позначає дію або стан предмета, може вказувати мету дії або позначати образ (спосіб) вчинення дії, іноді вказує відносну ознаку предмета.

Базову структуру висловлювання з дієсловом руху:

S – Vdir – Loc,

Категорія модифікаторів напрямку є закритим класом, який включає 22 простих і складених модифікаторів, основною функцією яких у висловлюванні є вказівка на напрямок, в якому здійснюється дія.

Базова структура речення з модифікаторами напрямку виглядає наступним чином:

$S - V - Cdir - O (loc).$

Основні граматичні структури висловлювань із простим модифікатором напрямку виглядають так:

$S - Vdir - Cdir;$

$S - Vdir - O (loc) - Cdir;$

$S - V - Cdir - O (loc);$

$S - Vdir - Cdir - \bar{O} - O.$

Продемонструвати основні граматичні структури висловлювань із складеним модифікатором можемо наступним чином:

$S - Vdir - Cdir1 - Cdir2;$

$S - Vdir - Cdir1 - Cdir2 - \bar{O};$

$S - Vdir - Cdir1 - O (loc) - Cdir2;$

$S - Vdir - Cdir1 - \bar{O} - O (loc) - Cdir2;$

$S - Vdir - Cdir1 - O (loc) - Cdir2 - \bar{O}.$

Модифікатори у постпозиції до дієслова руху, виконують функцію уточнення напрямку дії. У випадку, коли у препозиції до модифікаторів стоїть дієслово, що не позначає рух, модифікатори набувають інших значень, не пов'язаних власне з уявленням про рух у просторі, а таких, що характеризують перебіг самої дії (початок, тривалість, результат). Таким чином, модифікатори напрямку, поєднуючись з дієсловами, що не мають семантики руху, виступають як засоби вираження вже аспектуальних значень. Хоча, в більшій частині випадків, можна прослідкувати певний зв'язок між семантикою самого модифікатора руху та його аспектуальним значенням.

Більшість складених комплементів напрямку мають тільки одне (основне) значення, але деякі також можуть використовуватися і в додатковому значенні (аспектульному).

Приєднуючись до присудка висловлювання, модифікатори у сучасній китайській мові можуть виражати значення спрямованості дії, результату дії та її стану. Такі модифікатори як 上 shàng, 下 xià, 起来 qǐlái, 下来 xiàlái у поєднанні із дієсловами, у яких відсутня семантика руху виражають значення стану. Фокусування відбувається на початковому етапі ситуації, підкреслюючи появу нового стану.

Модифікатор 下去 xiàqù у поєднанні із дієсловами непересування, виражає значення стану дії і фокусується на фазі продовження дії, так як модифікатор виражає продовження вже розпочатої дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арнольд, И. В. (2011). *Основы научных исследований в лингвистике*. Москва: Высшая школа.
- Ван Ляои. (1954). *Основы китайской грамматики*. Москва: Издательство иностранной литературы.
- Ван Сяоцян. (2009). Локативы как ведущий способ выражения пространственных отношений в современном китайском языке. *Вестник НГУ*, 2, 74–85.
- Ванг Тао. (2012). Лексическая система выражения пространственных отношений в китайском и русском языках. *Язык. Общество. Проблемы международной коммуникации: материалы Междунар. науч. конф.*, 1, 306–312.
- Вихованець, І. Р. (1988). *Частини мови в семантико-граматичному аспекті*. Київ: Наук. Думка.
- Гак, В.Г. (2004). *Теоретическая грамматика французского языка*. Москва: Добросвет.
- Алисова, Т.Б. (2005) Ономаσιологический подход при сопоставительном изучении лексико-семантических структур двух языков. *ВМУ*, 3, 46-50.
- Історія філософії на Україні: в 3-х т. (1987). Київ: Наукова думка.
- Попова, З.Д., Стернин, И.А. (2002). *Язык и национальная картина мира*. Воронеж: Истоки.
- Горелов, В. И. (1984). *Лексикология китайского языка*. Москва: Просвещение
- Горелов, В. И. (1989). *Теоретическая грамматика китайского языка*. Москва: Просвещение.
- Гумбольдт, В. (2000). *Избранные труды по языкознанию*. Москва: Прогресс.

- Драгунов, А. А. (1952). *Исследования по грамматике современного китайского языка*. Москва: Ленинград.
- Есперсен, О. (1958). *Философия грамматики*. Москва: Издательство иностранной литературы.
- Завгородня, Т. К. (2014). Локативна ситуація у семантико-синтаксичній структурі речення та способи її вираження. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*, 19, 45-49.
- Загнітко, А. П. (2007). *Сучасні лінгвістичні теорії: монографія*. Донецьк: ДонНУ.
- Иванов, А. И., Поливанов Е. Д. (2003). *Грамматика современного китайского языка*. Москва: Едиториал УРСС.
- Карпека, Д. А. (2017). *Глагол и грамматические категории предикатов в современном китайском языке*. Санкт-Петербург: Восточный экспресс.
- Кацнельсон, С. Д. (1976). *Типология языка и речевое мышление*. Ленинград:
- Коротков, Н. Н. (1968). *Основные особенности морфологического строя китайского языка (грамматическая природа слова)*. Москва: Наука.
- Киклевич, А. К. (2008). *Притяжение языка. Том 2. Функциональная грамматика*. Олштын: Olsztyn.
- Курдюмов, В. А. (2005). *Курс китайского языка. Теоретическая грамматика*. Москва: Цитадель-Трейд Лада.
- Люй Шусян. (1965). *Очерк грамматики китайского языка. в 3 т. Т. 2*. Москва:
- Бачишина, О. Б. (2014). Семантика часу і простору: особливості, стан та проблеми дослідження в українському мовознавстві. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*, 209, 6-11.
- Нетребчук, Л. Н. (2003). Засоби вираження категорії локативності в романі Ліни Костенко "Маруся Чурай". *Культура народі Причорномор'я*, 43, 225-228.

- Русанівський, В. М. (1971). *Структура українського дієслова*. Київ: Наукова думка.
- Уорф, Б. Л. (1960). *Отношение норм поведения и мышления к языку*. Москва: Издательство иностранной литературы.
- Тань Аошуан. (2004) *Китайская картина мира: Язык, культура, ментальность*. Москва: Языки славянской культуры.
- Патен, І.М (2018) Дослідницькі підходи до вивчення категорії руху в мовознавстві. *Молодий вчений*, 3, 131-134.
- Тань Аошуан. (2002). *Проблемы скрытой грамматики: Синтаксис, семантика и прагматика языка изолирующего строя (на примере китайского языка)*. Москва: Языки славянской культуры.
- Бондарко, А. В. (1996). *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посессивность. Обусловленность*. Санкт-Петербург: Наука.
- Топоров, В.Н. (2005). *Исследования по этимологии и семантике: в 3 т.* Москва: Языки славянской культуры.
- Селіванова О.О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник*. Полтава: Довкілля.
- Серебренников, Б. А. (1973). *Общее языкознание. Методы лингвистических исследований*. Москва: Наука.
- Федоренко, О. І., Сухорольська, О. І. (2009). *Основи лінгвістичних досліджень: Підручник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
- Топоров, В. Н.(1983). Пространство и текст. *Текст: семантика и структура*, 1, 227-284.
- Цзинь Тао. (2010). Репрезентация собственного перемещения субъекта в китайском языковом сознании. *Вестник РУДН*, 2, 9–18.

- Цзинь Тао. (2014). Психолингвистический портрет глаголов перемещения (на материале русского и китайского языков). *Вопросы психолингвистики*, 2, 42–55.
- Шахаева, А. А. (2009). К проблеме изучения грамматической категории вида китайского глагола отечественными лингвистами. *Вестник Бурятского государственного университета*, 8, 224–228.
- Шахаева, А. А. (2012). Семантика китайских базовых глаголов направления движения "来" и "去". *Вестник Бурятского государственного университета*, 8, 113–119.
- Шахаева, А. А. (2014). *Типология глаголов направления движения в разноструктурных языках (на материале бурятского и китайского языков)*: диссертация кандидата филологических наук. Улан-Удэ: Издательский дом ВКН.
- Ши Яцзюнь. (2016). Глагол в языковой картине мира китайской лингвокультуры. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 6, 102-106.
- Ши Яцзюнь. (2016). Категория локативности в китайской лингвокультуре на примере глагола-предлога 在. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 25, 144-146.
- Шинкарук, В. І. (1986). *Філософський словник*. Київ: УРЕ.
- Ярцева, В. Н. (1990). *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Советская энциклопедия.
- Яхонтов С. Е. (1957). *Категория глагола в китайском языке*. Санкт-Петербург: Издательство Ленинградского университета.
- Chan Sin-wai. (2016). *The Routledge Encyclopedia of the Chinese Language*. London: Routledge.Taylor &Francis Group.
- Givon, T. (1995). *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: Phyladelphia.

- Halliday, M. (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. London: Routledge.Taylor &Francis Group.
- Halliday, M. (2006). *Studies in Chinese Language*. London: Continuum.
- Jian Kang Loar. (2011). *Chinese Syntactic Grammar: functional and conceptual principles*. New York: Peter Lang.
- Li, C., Thompson S., (1981). *Mandarin Chinese. A Functional Reference Grammar*. Los Angeles: University of California Press.
- Po-Ching Yip, Rimmington D. (2016). *Chinese. A Comprehensive Grammar*. New York: Routledge.
- Wu Yicheng. (2017). *The Interfaces of Chinese Syntax with Semantics and Pragmatics*. London: New York.
- 汉语动词用法词典 (1999). 北京: 商务印书馆.
- 李晓琪. (2004). *现代汉语虚词讲义*. 北京: 商务印书馆.
- 刘月华. (1998). *趋向补语通释*. 北京: 北京语言文化大学出版社.
- 刘月华. (2001). *使用现代汉语语法*. 北京: 商务印书馆.
- 吕叔湘. (1999). *现代汉语八百词*. 北京: 商务印书馆.
- 吕叔湘. (2006). *语法学习*. 上海: 复旦大学出版社.
- 马庆株. (1992). *汉语动词和动词性结构*. 北京: 商务印书馆.
- 王力. (1984). *中国语法理论*. 山东教育出版社.
- 王力. (1985). *中国现代语法*. 山东教育出版社.
- 赵元任. (1979). *汉语口语语法*. 北京: 商务印书馆.
- 何伟. (2010). *功能句法研究*. 北京: 外语教学与研究出版社.
- 何伟. (2010). 功能句法范畴的界定及其分析表示方式. *功能句法研究*, 1, 9-40.
- 黄东晶. (2009). 语义研究的功能分析策略. *俄语语言文学研究*, 3, 34-39
- 黄国文. (2019). 中国系统功能语言学研究 40 年. *外语教育研究前沿*, 1, 13-19.

摘要

该论文的主题为“现代汉语表示动作方向的手段”。空间和时间是人类意识的主要概念，每一个民族对时间和空间在民族语言中造出相当的结构。各种语言空间和时间的结构表现出民族特色的世界观。空间定为意义功能范畴，包含语言各个层次的表示空间关系的手段。

该论文的是研究现代汉语表示动作方向的手段，论文任务为细看空间范畴的研究原则；研究现代汉语里的空间范畴的结构；确定并研究现代汉语表示空间和方向关系手段的功能特点。

论文主题确定为现代汉语空间关系，对象为表示空间关系的手段。该研究的结果曾在国际科学会议得到表达。

表示空间关系的主要手段包括：

- 方位词和处所词；
- 有处所方向意义的介宾短语；
- 方向动词和趋向补语。

该论文通过结构和功能分析，对以上所指的词汇语法手段的特点和功能实行了研究，确定其主要功能和表示空间关系的特点。

本文按照从教学中来到教学中去的思路，利用意义和形式相结合的研究方法，借鉴功能认知语法的理论思想和研究成果，对现代汉语单音节动作动词的方向性进行了系统深入的研究。

本文所研究的动作动词的方向性是动词概念意义中内含的“方向性”语义特征。以认知上获得的动作方向认识为基础，建立了一个相对完整的单音节动作动词的“方向性”意义体系。在这个意义体系的基础上，本文全面考察了各方向类型动作动词在外化表达其内在方向性意义时的句法表现情况，确立了趋

向动词做补语是最佳的外化手段。由于动词利用相应趋向动词表达其方向性意义时对句式的使用有实质性的影响,因此本文着重考察这种情况下句式的使用情况,发现动作动词由于方向性意义的不同,其句式使用的情况也是不同的。针对句式使用上出现的差异,本文从语音形式,认知层面及功能表达三个方面说明了句式使用的条件。

通过对动作动词方向性意义外化句法表现的考察,本文发现对于那些可以有相应趋向动词表达其方向性意义的动作动词来说,由于它们内在地具有和某个趋向动词一致的方向性意义,因此在和不同趋向动词构成“动趋结构”时就表现出了亲疏远近两种不同的关系,据此本文将同一个动作动词构成的不同“动趋结构”区分为“同向表达”和“异向表达”两种类型,并且从语义,句法和认知三个层面进行了全面合理的说明。

通过对这三种结构形式句法语义功能的比较,发现动作动词和“同向表达”的动趋结构的句法语义表现基本相同,而与“异向表达”的动趋结构完全不同。其原因在于“同向表达”的动趋结构和“无向表达”都可以看作动作动词“内在方向性”表达的形式,“异向表达”的动趋结构则是动作动词“外在方向性”表达的形式。这样一方面证明了动作的方向有“内在”和“外在”两种表现形式;另一方面说明了“同向表达”和“异向表达”区分的意义。

由于动趋结构的搭配关系比较复杂,最后本文从动词和趋向动词两个角度对表向意义上的动趋搭配关系进行了双向说明。从动词的角度看,其“空间自由度”是一个重要的指标;从趋向动词的角度看,其趋向意义的形成对空间要素的要求是一个重要的参考标准。并在全文基础上提出了对趋向动词教学的一些设想和建议。

“同向表达”和“异向表达”的“动趋结构”都可以看作动作动词的“有向表达”形式,动作动词没有趋向动词的表达就被看作是“无向表达”的形

式。通过对这三种结构形式句法语义功能的比较,发现动作动词和“同向表达”的动趋结构的句法语义表现基本相同,而与“异向表达”的动趋结构完全不同。其原因在于“同向表达”的动趋结构和“无向表达”都可以看作动作动词“内在方向性”表达的形式,“异向表达”的动趋结构则是动作动词“外在方向性”表达的形式。这样一方面证明了动作的方向有“内在”和“外在”两种表现形式;另一方面说明了“同向表达”和“异向表达”区分的意义。由于动趋结构的搭配关系比较复杂,最后本文从动词和趋向动词两个角度对表向意义上的动趋搭配关系进行了双向说明。从动词的角度看,其“空间自由度”是一个重要的指标;从趋向动词的角度看,其趋向意义的形成对空间要素的要求是一个重要的参考标准。并在全文基础上提出了对趋向动词教学的一些设想和建议。